ANUL II. — No. 4. APRILIE 1891.

ANALELE ARCHITECTUREI

ȘI ALE

ARTELOR CU CARE SE LÉGĂ

DIRECTOR I. N. SOCOLESCU ARCHITECT

O ESCURSIUNE LA REȘCA SAU ROMULA

In numĕrul trecut al *Analelor* am publicat impresiunile de călătorie ale d-luĭ A. Pessiacov, de prin localitățile ocupate acuma cîte-va secole de un puternic oraș roman, o cetate importantă prin situația, intinderea și desvoltarea sa. Mulțĭ din cititoriĭ noștri aŭ încercat o vie satisfacțiune la citirea expuneriĭ d-luĭ Pessiacov, și convinșĭ că orĭ-ce cercetărĭ de acest gen — cît de incomplecte ar fi — vor fi bine primite, m'am îndemnat și eŭ a face o mică escursiune pe la Reșca saŭ Romula și pe la Hotărani, cercetînd și adunînd — pe cît posibil — notițe relative la vechiul oraș roman.

Este destul ca cine-va să se apropie de aceste localitățĭ, pentru că se simtă imediat un fel de transport, cu gîndul la trecut, și prin miĭ de forme imaginare a 'șĭ închipui acel vechiŭ municipiŭ roman, în inima căruia nu puteaĭ pătrunde de cît prin porțile întăriturilor sale.

Fără voe, după ce aĭ trecut *șanțul* unde, în acele vremurĭ marĭ, era pórta despre rĕsărit, simțĭ nevoe a 'țĭ roti ochiĭ împrejur, spre a descoperi clădirile și urmele zidurilor ce țĕrmureaŭ cetatea, și din care n'a remas de cît un cîmp plin de gropĭ și sfărîmăturĭ de clădirĭ, amestecate într'un strat gros de pămînt ce le acopere ca o manta lugubră.

Sunt multe orase vechĭ ruinate, din ele însă tot aŭ remas cîte-va urme în picióre care aŭ resistat timpuluĭ și care mărturisesc, fără încetare, ce eraŭ ele în vremurile lor bune.

Din Reșca saŭ Romula n'a remas de cît un mormînt.

Ce furtună grósnică trebue să fi trecut peste acest nefericit municipiŭ, pentru ca să fie astfel de zdrobit și îngropat, în cît să nu maĭ atragă adĭ atenția de cît prin piedica ce face plugului brăzduitor al mormîntuluĭ sĕŭ.

Ziduri de cetate, șanțurĭ largĭ de apărare, temple, palate póte, locuințele nenumĕrate ale locuitorilor sĕĭ, lucrărĭ de artă, tóte aŭ fost sdrobite pînă în temeliĭ spre a nu se maĭ ști nimic de ce aŭ fost.

Cînd adĭ, printr'o mică săpătură, pătrundem într'acest vast mormînt, nu găsim de cît un morman de ziduri sfărîmate, temeliĭ amestecate cu acoperișurĭ, bucățĭ de statuĭ, obiecte de casă, lămpĭ etc., formînd o umplutură amestecată cu pămînt, în fața căreia se pironește mintea și caută a 'șĭ da seama de acele teribele momente în care s'aŭ întîmplat catastrofa.

Am stat mult dus pe gîndurĭ, scormonind cu mintea, sub pămîntul plin póte de dovedĭ vorbitóre despre trecutul, viața orașuluĭ și a locuitorilor sĕĭ, dar gîndul și buna voință nu sunt de ajuns pentru a face să se desfacă pămîntul și a ne lăsa la lumina dileĭ ce a maĭ putut scăpa. Sub aceste impresiĭ stam în fața uneĭ gropĭ în care săpa un pașnic locuitor, care n'avea de loc aerul de a căuta să dea la lumină probele despre strămoșiĭ sĕĭ, ci din contră el căuta a le scóte spre vîndare și vecinică peire.

Și cu drept cuvînt ce pot face aceștĭ nenorocițĭ, înproprietărițĭ cu forța pe aceste locurĭ sterpe și pline de ruine. Rĕŭ ca loc de cultură, eĭ se vĕdură silițĭ a 'l scormoni spre a 'l curăți de dărîmăturĭ. In scormonéla lor găsiră, ziduri de bun material, obiecte, monede etc., tóte bine prețuite și din care vĕdênd că trag bune folóse, se îndemnară a scormoni mereŭ pămîntul spre a scóte tot materialul de zidărie, bun și adĭ după opt-spre-dece secole.

Eĭ distrug continuŭ, în mod inconștient rĕmășițele vechiuluĭ oraș, dar dacă pentru fapta lor 'ĭ găsim vinovațĭ, ce trebue să zicem de ceĭ ce 'ĭ aŭ forțat să ia în stăpînire aceste locurĭ, și care le aŭ refuzat nenumĕratele cererĭ de schimb, cu alt pămînt cultivabil; — ce trebue să zicem de învĕțațiĭ noștri cari aŭ *visitat* aceste locurĭ, ba uniĭ le aŭ și exploatat în folosul lor.

Dacă toțĭ aŭ tăcut, saŭ dacă n'aŭ avut destulă energie să pótă scăpa ce a maĭ rĕmas, datoria nóstră este a ridica vocea adĭ, pentru ca guvernul să facă un pas înainte în acéstă afacere, oprind distrugerea, prin înproprietărirea locuitorilor pe alte locurĭ cultivabile de pe moșiile vecine, și interdicînd pe viitor explorarea lor fără controlul Statuluĭ.

***

In acéstă stare de lucrurĭ, nu mĕ puteam aștepta să aflu ceva important, de aceia și cercetarea mea s'a redus la examinarea zidărielor descoperite, a materialuluĭ scos din săpăturĭ și asupra cîtor-va obiecte ce am maĭ putut găsi pe la locuitorĭ.

Tóte săpăturile făcute, avînd de scop a scóte cărămidĭ din didurile vechilor construcțiĭ pentru comerciŭ saŭ pentru trebuințele locuitorilor, este natural că asupra acestuĭ material ne a fost posibil a face maĭ multe observațiunĭ.

Cel d'întîiŭ lucru care atrage atențiunea este mărimea cărămidilor și a țiglelor modul lor de fabricație și de întrebuințare precum și grosimile zidărielor. Pare că locuitoriĭ vechiuluĭ municipiŭ nu vedea lucrurile de cît în mare, după cum mare era neamul din care se trăgeaŭ.

Cărămidile sunt de patru mărimĭ deosebite, spre a putea satisface tutulor trebuințelor de construcție a zidăriilor, și

anume: cărămiḍĭ pătrate marĭ de $0^{m}.47$—$0^{m}.50$ de lature; cărămiḍĭ de $0^{m}.47$ lungime pe $0^{m}.28$ lățime; cărămiḍĭ de $0^{m}.47$ lungime pe $0^{m}.20$ lățime și cărămiḍĭ de 0.20 pe 0.20, adică pătrate micĭ. Grosimea lor este de $0^{m}.08$ și de $0^{m}.05$, cele de $0^{m}.08$ sunt cărămiḍĭ ordinare și ca fabricație și ca material; cele de $0^{m}.05$ sunt fórte îngrijite ca fabricație.

Țiglele aŭ o lățime de $0^{m}.52$ pe $0^{m}.60$—$0^{m}.70$ lungime, și o grosime de $0^{m}.03$. Forma lor este simplă ca o placă, avînd muchile longitudinale resfrînte pe o înălțime de $0^{m}.02$.

Atît cărămiḍile cît și țiglele lasă de dorit ca regularitate de forme, și din aspectul lor se póte vedea că *tiparele* saŭ *formele* nu eraŭ destul de sistematice. Ele eraŭ, probabil, simple rame de scîndură, fără fund ca tiparele ordinare de aḍĭ, în carĭ după ce se îndesa pasta spre a lua forma cărămiḍi, eraŭ duse pe ariea de pămênt unde, prin o mică scuturătură cărămida-pastă se desfăcea de tipar rĕmînînd pe arie spre uscare. O față a cărămiḍi pórtă forma ariĭ de pămînt, éră fața cea-l'altă se observă a fi netezită cu mîna.

Acelașĭ procedeŭ de lucrare se observă și la țigle. Cele două buze laterale sunt făcute de mînă.

Pămîntul din care sunt fabricate cărămiḍile maĭ subțirĭ precum și țiglele este de o calitate excelentă, și întrebuințarea luĭ nu s'a făcut de cît după o curățire fórte îngrijită, și o preparație specială, judecînd după uniformitatea structuriĭ cărămiḍilor și a țiglelor. Numaĭ la cărămiḍile pătrate micĭ materialul se vede a fi fost maĭ ordinar.

Tóte cărămiḍile și țiglele aŭ aceiașĭ culóre ceea-ce denotă că arderea a fost uniformă și complectă, și procedeul de ardere sistematic, precum și o alegere a produsuluĭ după fabricație.

Se maĭ observă pe cărămiḍile maĭ subțirĭ și pe țigle, diferite semne, nume saŭ numere. Ast-fel am găsit cărămiḍĭ cu dungĭ făcute cu un deget, cu 2, 3 saŭ 4 degete și în formă de cruce, de dungĭ ordinare drepte saŭ în formă de V (cea-ce a făcut pe d-nu Pessiacov să creadă că e numĕrul cincĭ roman al lungiuneĭ macedonene). Alte cărămiḍĭ pórtă cifre arabe de la 1—9, ear altele și numele fabricantuluĭ imprimat pe ele; ast-fel am găsit două exemplare de cărămiḍĭ cu numele CREC imprimat pe ele, cu caractere romane, marĭ de $0^{m}.035$, și în acelașĭ fel dispuse pe ambele bucățĭ, cea-ce denotă că s'a servit de un fel de sigiliŭ cu litere în scosătură ca ferul ars cu care se însemnéḍă obiectele de lemn.

Dungile și numerile eraŭ simple semne cu care lucrătoriĭ 'șĭ deosebeaŭ produsul lor. Probabil că cu dungĭ însemnaŭ ceĭ ce nu știa carte, ear cu cifre ceĭ-ce știaŭ să scrie.

Numele aŭ început să figureze pe cărămiḍĭ atuncea cînd fabricațiunea luase o desvoltare maĭ mare și numaĭ era posibil a deosebi produsele prin simple semne.

Locul de fabricațiune al acestor cărămiḍĭ se presupune a fi fost unde este aḍĭ Hotăraniĭ adică cam la 800—1000 metri depărtare de Reșca actuală saŭ vechia Romulă; nu sunt însă urme de ver o instalație saŭ cuptóre. Póte prin săpăturĭ să se descopere ceva.

Cărămiḍile se întrebuințaŭ în zidărie ast-fel cum eraŭ fabricate, și nicĭ nu s'aŭ găsit cărămiḍĭ cioplite de mînă. De altmintrelea faptul că găsim în acelașĭ zid cărămiḍĭ de 4 mărimĭ deosebite, ne denotă obiceiul de a da cărămiḍilor formele necesare în construcțiĭ, de la fabricație chiar.

Cu cele patru mărimĭ de cărămiḍĭ eĭ obțineaŭ o țesătură regulată cu legăturĭ conform cerințelor arti, fără să aibă nevoie a tăia din cărămiḍĭ ceva, după cum facem noĭ aḍĭ spre a face legăturile.

Zidăria se făcea numaĭ cu cărămiḍĭ întregĭ de diferite mărimĭ, ast-fel că alicăria nu maĭ era necesară.

Cu acest fel de procedare, lucrările ce obțineaŭ, eraŭ adevĕrate lucrărĭ de artă, din punctul de vedere al construcțiuneĭ. Dacă ne-ar fi rĕmas ver una din clădirile lor, am fi putut aprecia dacă eraŭ tot așa de pricepuțĭ în estetică, după cum se vede a fi fost în ale construcțiuneĭ. Fragmentele de piatră saŭ pămînt ars găsite pînă azĭ nu denotă de cât o stare înapoiată în lucrurĭ de arta propriŭ disă.

Cărămiḍile se așezaŭ cu mortar de var gras, făcut din pastă de var gras și nisip pietros. Stratul de mortar este fórte gros, 0.04 cel puțin; el e aḍĭ ajuns în stare complectă de petrificare, ast-fel că forméḍă lespeḍĭ de mortar-beton.

Din causă că cărămiḍile sunt fabricate cu puțin nisip și din pămînt prea de óle, mortarul n'a aderat de cît puțin cu ele, cea-ce face că cărămiḍile se deslipesc cu înlesnire, scoțînd bucățile întregĭ, în mare parte.

Acéstă împrejurare a făcut pe locuitoriĭ actualĭ să se îndemne la căutarea zidurilor vechĭ pe sub pămînt, căcĭ le desface cu înlesnire și fiind făcute numaĭ cu cărămiḍĭ întregĭ, vinderea lor este cu bun preț [1]).

Zidurile clădirilor sunt fórte gróse. Cele maĭ subțirĭ aŭ 0.47 și merg pînă la un metru grosime. Acest exces de grosimĭ trebue să 'l atribuim la două împrejurărĭ: prima este tendința colonielor romane de a face lucrările cu trăinicie și impunătóre prin mărimea lor, și a doua este clima, care fiind fórte aspră, ear sistemul de încălḍit primitiv, trebuia să se apere contra friguluĭ prin zidurĭ gróse.

Pardoselile caselor eraŭ tot de plăcĭ de cărămidă pătrată mare.

La Caracal sunt multe case unde, trotuarele, intrările, bucătăriele sunt făcute de plăcĭ de cărămidă adusă de la Reșca din clădirile romane.

Din causa scumpeteĭ, *cărămida de antină* se întrebuințéză la clădirĭ numaĭ la temeliĭ saŭ soclurĭ și la pardoselĭ, adică acolo unde să cere un material resistent.

Țiglele nu se găsesc de cît în sfărîmăturĭ și fórte rar în bucățĭ maĭ marĭ saŭ întregĭ; de altmintrelea e și natural, de óre-ce cu ocasia distrugeri orașuluĭ, fie prin foc, fie prin surpărĭ, acoperișul caselor fiind cel maĭ expus, țiglele a trebuit să cadă saŭ să fie asvîrlite de la înălțimĭ destul de marĭ, și cum eraŭ fórte grele s'aŭ spart în bucățĭ.

Spre a forma învelișul caselor, țiglele eraŭ puse ca solzĭ peste scheletul de lemnărie al învelitóreĭ, lipind cu mortar partea unde o țiglă încalecă pe alta. Intre două șirurĭ de țigle formîndu-se un rost între muchĭ, acest rost era saŭ astupat cu mortar de var saŭ era acoperit cu un șir de olane conice așezate iarășĭ ca solzĭ.

In orĭ-ce cas construcția învelitorilor cu aceste țigle, trebue să fi fost fórte grea, și póte că și din causa greutățiĭ sale enorme, zidurile clădirilor se făceaŭ așea de gróse.

---

[1]) Locuitoriĭ din Reșca și Hotăranĭ numesc acéstă cărămidă de *Antină*. Intrebîndu-ĭ pentru ce 'ĭ ḍic ast-fel, eĭ rĕspunse: *pentru că e din acea de care nu se maĭ face aḍĭ,* cea-ce ne face să credem că denumirea de *Antină* este o pocire a cuvîntuluĭ *antică*.

Și explicațiunea de cum aŭ adoptat acéstă numire este fórte ușóră: cu ocasia săpăturilor d-luĭ Boliac și maĭ înainte póte, prin diferițĭ călătorĭ-cercetătorĭ, li s'a spus că acolo a fost o *cetate antică*, cărămida decĭ era din cetatea antică saŭ *cărămidă* de *antică* saŭ de *antină* cum ḍic eĭ.

Acéstă denumire le și convenea maĭ bine, căcĭ a duce la oraș (Caracal) cărămiḍĭ ce le-ar fi ḍis *vechĭ*, era să se presinte cu un produs depreciat ca orĭ-ce vechitură; cărămida însă, de cetate antică saŭ numaĭ simplu *de antină*, e un material care are reputația făcută ca material resistent prin escelență, de óre-ce a fost fabrica pentru o cetate și a resistat atîtea secole. Pe de altă parte forma și mărimea luĭ extraordinară, le impunea să le dea altă numire de cît injositorul titlu de *cărămiḍĭ vechĭ*, de aceia și explică ast-fel locuitoriĭ numirea de *antină* „*adică de acel fel de cărămidă cum nu se maĭ face aḍĭ*“, adică cum am ḍice un produs rar și de valóre.

Adevĕrul e că eĭ vînd pînă la 80 banĭ bucata mare dusă la Caracal.

Dacă s'ar face săpăturĭ regulate, este probabil că s'ar găsi forma şi împărţéla caselor, din carĭ s'ar putea studia obiceiurile şi felul de traiŭ al locuitorilor acesteĭ cetăţĭ.

De şi săpăturĭ s'aŭ făcut multe de d-nu Boliac şi de locuitorı actualĭ, totuşĭ nu s'a găsit schelete de ómenĭ saŭ animale, cea-ce ne face să credem că populaţia părăsise oraşul înaintea invasiuneĭ barbare. Tot ast-fel se póte explica numĕrul cel mic de lucrurĭ de casă ce se maĭ găsesc.

Bucăţĭ de borcane cu care căra apa, din gârla ce traversa oraşul (Tezluiul de azĭ) saŭ din numerósele isvóre ce es de sub deal, cioburĭ de vase, lămpĭ de pămênt, ne dă o idee de forma şi întrebuinţarea lor.

Pe fundul uneia din aceste lămpĭ de pămênt ars, este scris cuvêntul CASSI cu litere romane, în işitură. Acest cuvênt nu póte fi de cît numele fabricantuluĭ.

Borcanele de cărat apă eraŭ făcute ca şi lămpile dintr'un pămînt alburiŭ refractar, de o lucrătură solidă şi pricepută. Forma o dedea prin rotaţie, şi presenta un aspect destul de graţios. Cele două tórte sunt lipite de gîtul şi corpul borcanuluĭ în mod fórte solid.

Tot prin săpăturĭ s'a găsit părţĭ dintr'un fel de castron de pămînt ars. Castronul se vede a fi fost lucrat dintr'un fel de pămînt de o calitate superióră. E de o culóre roşie şi de o structură aşea de compactă ca şi piatra, cea-ce ne indică că a fost presat cu putere în forma sa. In interior se vede a fi fost neted, fără florĭ, în exterior însă, se află împodobit cu ornamente şi figurĭ de ómenĭ şi leĭ representînd óre-care jocurĭ. Figurile şi ornamentele sunt fórte puţin în işitură şi de un desemn şi o lucrătură ordinară, cea-ce denotă că obiectul era făcut de un abil fabricant dar nu de un artist. Fundul vasuluĭ în exterior are un fel de scaun format de un fel de covrig cu secţie în T şi care a fost confecţionat odată cu vasul.

In întregul luĭ vasul se vede a fi fost strunguit înainte de a fi împodobit. Pe ambele feţe presintă o suprafaţă netedă şi lustruită, ca cum ar fi smălţuit, dar fără a fi smălţuit. Acesta se datoreşte, probabil, aplicăriĭ unuĭ strat subţire de o soluţiune sticlósă care prin ardere se topia şi se înfiltra în materia vasuluĭ, făcînd'o cu totul impermeabilă, dîndu-ĭ o tărie excepţională şi o culóre de un roşiŭ antic admirabil.

Din fragmentele găsite se vede că eraŭ şi vase preparate numaĭ prin 'năuntru cu materia sticlósă, şi aplicarea eĭ e cu atît maĭ reuşită cu cît pasta a fost maĭ fină, maĭ presată, faţa maĭ bine netedită.

Intr'o grămadă de cărămidĭ din curtea unuĭ locuitor am găsit şi o parte dintr'un *găvan* de marmură albă. Din acéstă bucată are tórtă, şi o parte din buză şi fund, putem deduce cu înlesnire forma găvanuluĭ, care era semi-sferică turtită, avînd două tórte de o construcţie particulară şi fundul exterior, lat cu formă circulară. Grosimea pereteluĭ este de $0^{m}.025$; adîncimea scobituri interióre $0^{m}.06$, ear diametru interior de $0^{m}.23$—$0^{m}.25$.

Acest găvan, servea probabil pentru a pisa în el diferitele materiĭ necesariĭ caseĭ. El e de marmură albă cu grăuntele mare şi fórte tare Lucrătura este îngrijită şi formele perfect geometrice.

In mijlocul curţi unuĭ alt locuitor *un enorm capitel corintian* de piatră serveşte porcilor de scărpinătóre. Capitelul e fără *abac*. Abacul este tot în curte şi serveşte de astupuş ca oile şi porci să nu intre sub porumbare, ear o basă de *aută* (pilastru) servă de scară pentru a se urca în porumbare. De sigur că strămoşiĭ noştri romanĭ, nu s'aŭ gîndit de fel că dupĕ 18 vécurĭ sculpturile lor vor ajunge să facă ast-fel de slujbe.

Capitelul, abacul şi basa de aută sunt tóte de piatră calcară cretacee fórte slabă, din care causă şi sculptura volutelor, acantelor, ciubucelor este cam grosolană de şi de o formă destul de corectă.

Capitelul este în bună stare de conservare. Frunzele de acant şi volutele de colţurĭ sunt maĭ complecte. Abacul este maĭ stricat, dar forma se póte vedea încă. Abacul se află separat de corpul capiteluluĭ, şi se vede a fi fost lipit de el cu mortar de var gras cea-ce n'a fost destul de tare ca să'l menţie lipit. Şi capitel şi abac sunt străpunse de o gaură prin mijloc, largă de 0.05, prin care a trecut, probabil un drug de fer spre consolidarea şi înşirarea bucăţilor din care se compunea colóna. Diametrul colóneĭ pare a fi fost de 0.60—0 80 la basa frunzelor. Abacul are peste un metru la colţurĭ. Inălţimea capiteluluĭ cu abacul sĕŭ este de 0.70—0.80.

Abacul are, în părţile scobite ale muchiilor sale o parte de cap de ghirlante romane, de fructe şi florĭ cea-ce denotă că capitelul făcea parte dintr'o colónă rostrală terminată la partea superióră cu un subiect alegoric saŭ o statue.

Basa de antă este de dimensiĭ mult maĭ micĭ, n'are de cît $0^{m}.30$ lărgime şi se vede a fi servit la o clădire maĭ puţin importantă.

Prin sat se maĭ găseşte părţĭ de trunchiurĭ de colóne, precum şi base, din care unele de o piatră calcară fórte resistentă, de un lucru însă neîngrijit, de şi formele şi profilele sunt păstrate. Dintr'o săpătură ce se executa în momentul visiteĭ mele, s'a scos o parte de trup de statue înbrăcată. Bucata coprinde mîna dreaptă înfăşurată în togă şi purtînd un obiect în formă de baghetă. Statua din care făcea parte, trebue să fi fost în mărime naturală, judecînd după mărimea mîni găsite. Piatra de care s'a servit, este tot calcar cretaceu slab, cea ce a făcut ca lucru să fie ordinar şi să se degradeze lesne.

Acestea sunt observaţiunile ce am putut face în cîte-va ore cît mi-a permis timpul a sta la Reşca

Intr'un numĕr viitor voiŭ expune cercetările făcute la Hotaranĭ, voiŭ descri şoselele romane şi observaţiunile asupra sarcofagelor, medalielor şi monedelor şi a uneĭ coróne de foĭ de aur ce am găsit pe la locuitorĭ. Spre a putea continua acest studiŭ, am intervenit la d-nu Primar I. Jianu, spre a aduna la primărie — cu plată chiar, — orĭ-ce bucăţĭ de sculpturĭ, monedĭ saŭ obiecte ce găseşte prin sat, spre a putea forma un muzĕu în localitate saŭ la Caracal.

Cea ce ar fi de dorit însă este ca guvernul să dispue de urgenţă împroprietărirea locuitorilor pe altă parte de moşie şi să declare ziua ocupată de vechiul oraş ca proprietate a statuluĭ, împedecînd pe viitor scormonelile de adĭ.— Pe de altă parte, trebue să se ia mĕsurĭ de a se începe săpăturĭ sistematice, prin care să se descopere întreg oraşul vechiu.—Din acéstă lucrare ştiinţa archeologică şi istoria patriĭ vor profita fórte mult.

I. SOCOLESCU

NOTE FUGITIVE

In fine iată realizată o dorinţă, ce de multă vreme trebuia să fiă îndeplinită. Architecţiĭ romînĭ s'aŭ constituit în corp— în Societate — la finele luĭ Februarie, aŭ întocmit statutele şi şi-aŭ ales un comitet. *Analele Architectureĭ* vor da tot concursul societăţiĭ, publicînd actele, procesele-verbale, sumariile de şedinţe, discuţiunile; fără ca cu acésta să 'şĭ piardă libertatea de acţiune. E necesară o asemenea declaraţiune, ce de altmintrelea a fost făcută chiar în sînul nouiĭ adunărĭ.

Sunt multe cestiunï ce reclamă o soluţiune urgentă şi de care credem că se va ocupa în parte fie-care membru, înainte de ce *Societatea Architecţilor* să facă demersurile necesariï.

In douï anï de ḑile iată că s'a realizat două din cele maï de frunte trebuinţe pentru tînĕrul nostru corp:

1) Infiinţarea uneï Reviste de Architectură,

2) Formarea uneï Societăţï.

E un progres vĕdit şi de care nu putem fi de cît mîndri; totul însă nu s'a rezumat aci.

***

In ţara nóstră lipseşte o şcólă unde cine-va să pótă studia architectura, de asemenea instituţiune e nevoiă astăḑï, cînd numĕrul construcţiunilor se măreşte, cînd e de absolută necesitate de a înfiinţa serviciï nouï, necunoscute cu totul încă, cum sunt *serviciile de întreţinere* ale clădirilor; noï am spus'o aci — dar cine te aude în ţara asta — un edificiŭ nu e destul de a fi ridicat, el trebue în tot-d'a-una să fie ţinut în bună stare, să fie îngrijit. Fie-care oraş, ca şi fie-care judeţ are necesitate de cîte un architect; de unde se vor putea recruta elementele acestea, dacă nu se va înfiinţa o şcólă specială de architectură?

***

Tóte proectele de clădirï sunt supuse judecăţiï unuï consiliŭ technic, compus din persóne speciale arteï inginerului, consiliu ce aduce eminente serviciï ministeruluï de lucrărï publice, dar din care nu a făcut nicï odată parte maï mult de cît un architect; o asemenea stare de lucrurï noï o credem anormală şi e de datoria nóstră să punem sub ochiï tinereï Societăţï înfiinţată, ca să ia mĕsurile cuviincióse în potriva acestuï *cumul*.

***

Astăḑï expertizele sunt făcute fără nicï un control de persóne şi carï vor şi carï nu vor să 'şï ia sarcina de expert, ca şi de acelea ce pot şi nu pot să îndeplinéscă un asemenea rol; cu un cuvînt o lipsă de supraveghere desăvîrşită, lucru ce nu póte fi de cît în paguba împricinaţilor. Noï ne grăbim a face atentă Societatea architecţilor; un remediŭ e de folos atareï situaţiunï.

***

Lipsa unuï dicţionar de termenï technicï e destul de simţită. Barbarismele ca *şpraiţ, ştrep, şpriţ* şi cîte altele abundă la noï fără ca să luăm mĕsurile cuvenite de a le alunga.

Cuvinte ca *firidă, temelià, chenar, cat, felinar, pod, podélă, podină, scóbă, buandric, ghermea, coşoróbă, pardosélă, duşumea*, etc. nu ar trebui înlocuite cu traducerï dintr'o altă limbă, căcï ele sunt îndestul de expresive.

Expresiunea franceză *larmier* de pildă, am vĕḑut'o adoptată textual la noï, *larmien*. . . e un ce cît se póte ridicul.

In limba nóstră sunt douï termenï carï corespund acestuï element ce face parte din *cornice* (turceşte *ciubuc*) şi anume *substraşină* şi *lăcrămar*; acest din urmă maï cu sémă nï se pare fórte nimerit, bine înţeles că cuvîntul *straşină* ar trebui păstrat şi să nu 'l maï vedem dat la o parte pentru vre-un altul importat de peste mărï şi ţărï. Multe sunt de zis în acéstă privinţă.

Nu e óre tot de datoria tinereï Societăţï de architecţï, ca să se pună stavilă curentuluï nenorocit urmat de atîta timp relativ la termeniï tecnicï de construcţiune, uniï maï scălîmbaţï de cît alţiï, luîndu-se tóte dispoziţiunile de a întocmi un dicţionar de architectură?

***

O serie de preţurï este un ce de întîia necesitate; tóte surprizele provin din lipsa ieï. Dacă multe din lucrările ce se efectuéză zilnic lasă de dorit, causa pe de o parte se datoreşte uneï concurenţe fără frîŭ, iar pe de alta absenţeï uneï seriï de preţurï.

Nu e util să înşirăm exemple cu care să facem cunoştinţă de aprópe, privitor la tot ce atinge astă cestiune; ceï ce se găsesc în curent cu construcţiunile, ştiŭ bine de cît folos ar fi alcătuirea uneï *seriï*, de multă vreme aşteptată.

***

Infiinţarea uneï şcóle de architectură,
Intocmirea unuï consiliŭ technic de architecţï,
Regulamentarea a tot ce priveşte expertizele şi experţiï,
Formarea unuï dicţionar de termeniï technicï,
Starea uneï seriï de preţurï.

Iată cincï cestiunï asupra cărora se pot scrie paginï întregï; ele vor fi aduse în discuţiunea tinereï Societăţï; credem că soluţiunile nu vor aştepta anï întregï.... activitatea se impune.

Din tot sufletul urăm isbîndă Societăţiï architecţilor romînï.

STEFAN CIOCARLAN.

CALCULUL APLICAT LA CONSTRUCŢIUNI

Desvoltarea ce o ia pe fie-care ḑi, construcţiunile marï la noï, şi obiceiul luat de a admite disposiţiunï de construcţiï fără a se ţine socotéla de natura materialelor şi condiţiunile lor de resistenţă şi stabilitate, precum şi întrebuinţarea de *meşterï* nepricepuţï, în loc de ómenï specialï, aŭ provocat numerόse accidente, carï adesea aŭ avut urmărï nenorocite.

Ferul, în formă de grinḑï, intrînd în mare cantitate în construcţiunile moderne, şi maï cu sémă la facerea de magasine vaste, peste carï se clădesc apartamente cu împărţelï complicate, e necesar să se studieze în mod special condiţiunile lor de resistenţă în diferitele înprejurărï, spre a evita accidentele.

Casul cel maï defavorabil este când grinḑile împerecheate şi sprijinindu-se pe stîlpï de fer saŭ de ḑid, sunt chemate a suporta ḑidurï enorme de faţade, cum e casul clădirilor cu magazine marï la parter şi apartamente la cele l'alte etage.

Domnul L. A. Barré, studiadă casul cel maï dificil în *la semaine des constructeurs* şi indică modul de procedare pentru calcularea grinḑilor în aste condiţiunï.

Iacă cum pune problema:

Avem o clădire cu parter şi maï multe etage, în care faţada etagelor este susţinută pe grinḑï de fer, carï sunt înţepenite cu capul în ḑidurï, ear mijlocul lor sprijinit de două colóne de tuc iŭ C şi B aşedate la egală distanţă.

Zidul faţadeï e gros de $0^{m}55$:—Construcţia are 4 etage. Grindăria tavanelor este de fer şi aşedată normal pe faţade. Adâncimea construcţiï în sensul grinḑilor este de 5^{m}. Fie care podélă trebue calculată ca să suporte 450 klgr. pe metru pătrat. Etagele aŭ în medie $3^{m}30$ de înălţime.

Maï adăogăm că prin faptul că în faţade sunt ferestre, greutăţile vor fi inegale în diferitele puncte.

Pentru acest cas metode elementare nu póte fi, dar putem printr'un calcul aproximativ să ajungem la un resultat satisfăcător. Calculul ce vom da maï jos póte fi aplicabil şi la casul de spaţiurï inegale între colóne, saŭ ferestre ne simetrice în faţade.

Fie disposiţia din figura 1.

Greutăţile ce apasă grinḑile A D sunt de treï felurï:

1. Greutatea uniformă a podelilor primuluï etagiŭ carï cad direct pe aceste grinḑï.

2. Greutatea podelilor celor l'alte etage care se transmite la grinḑile AD prin ḑidurile T T.

3. Greutatea dzidărieĭ fațadeĭ.

Greutatea podelilor primuluĭ etagiŭ o calculăm după cum am dis maĭ sus, luînd de basă 450 kgr. pe metru pătrat. Grindile AD, suportă ½ din greutate a grinzilor de 5^m lungime ceea ce ne dă ca greutate uniformă :

$$10^m,50 \times 2^m,50 \times 450 = 11810 \text{ kgr.}$$

Greutatea podelilor superióre este aceea a celor treĭ podelĭ ce vin peste primul etagiŭ. Spre a ține socotélă și de învelitorĭ, le socotim drept o podélă, ear greutatea totală a acestor patru podelĭ ce cade pe grindile AD, o socotim că se întind numaĭ pe lărgime de $8^m,90$, socotit din axă a ferestrelor mărginașe, ear surplusul îl socotim ca susținut de dzidăria de la capetele grindilor AD.

Resultă din cele patru podelĭ o greutate uniformă care se transmite grindilor AB și care este :

$$8^m,90 \times 2^m,50 \times 450 \times 4 = 40050 \text{ kgr.}$$

Greutatea zidărieĭ fațadeĭ se socotește înmulțind cubul zidăriĭ cu 2000 klg. cea ce ne dă cam greutatea metruluĭ cub.

Fig. 1

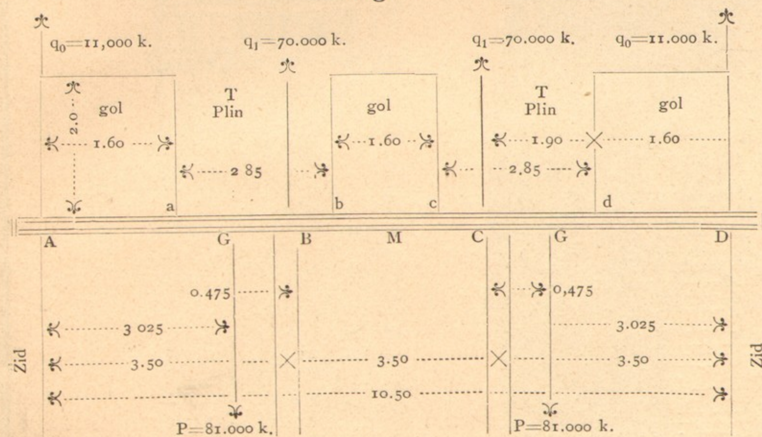
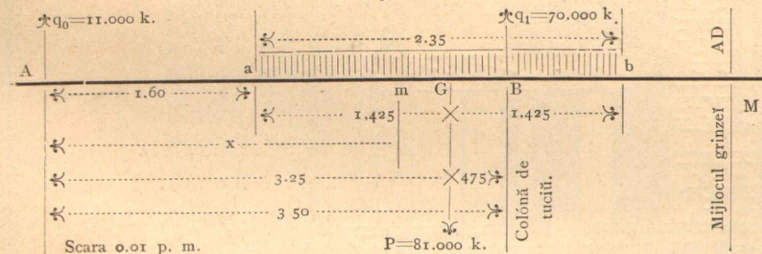

Fig. 2

Ast-fel avem suprafața faciadeĭ (golurĭ și plinurĭ) pe cele 4 etage a $3^m,30$ de înălțime :

$$10^m,50 \times 3^m,30 \times 4 = 138 \text{ m. p. } 60$$

Din care trebue scădut golul ferestrelor, socotind treĭ ferestre pe etagiŭ de cîte 2^m pe $1^m,60$ cea ce ne dă :

$$1^m,60 \times 2 \times 12 = 38 \text{ m. p. } 40$$

Rĕmâne dar ca plinurĭ 100 m. p. 20 cea ce ne dă ca greutate :

$$100,20 \times 0,55 \times 2000 = 110220 \text{ kgr.}$$

In rezumat grindile AD primesc greutățile următóre :

1. Podeala primuluĭ etagiu	11810 kgr.
2. Patru podelĭ superióre	40050 kgr.
3. Fațada	110220 kgr.
Total	162080 kgr.

In cifre rotunde, grindile AB vor suporta 162 tone, adică 81 tone pe fie-care din basele *ab* și *cd* (fig. 1) ale plinurilor T T, cea ce ne dă drept greutate uniformă împărțită pe m. curent pe fie-care din base :

$$\frac{81.000}{2^m,85} = 28420 \text{ kgr.}$$

Pentru a calcula reacțiunea în A și D puntele mărginașe ale grinzilor, precum și pe colónele intermediare B și C, admitem ca resultantele P și P' a greutăților calculate maĭ sus sunt aplicate în mijlocul baselor *ab* și *cd* și vom descompune P în două composante verticale, aplicate una în prelungirea verticală a colóneĭ B și alta în prelungirea puntuluĭ de sprijin A.

Ast-fel găsim :

în A	reacțiunea	11.000 kgr.
în B	»	70.000 »
în C	»	70.000 »
în D	»	11.000 »

După aceste date este lesne de calculat grindile AD la flexiune, pentru o secție óre-care *m*, (fig. 2).

Insemnînd cu p greutatea pe metru curent, avem ca moment de flexiune a luĭ *ab* :

$$M = q_0 x - \frac{p}{2}(x - 1.60)^2.$$

Maximum se realisează în puntul de sprijin B pe colónă.

Pentru valorile :

$$q_0 = 11,000 \text{ kgr.}$$
$$p = 28,420 \text{ kgr.}$$
$$x = 3^m,50$$

Momentul de flexiune are ca valóre :

$$M = 12,798 \text{ saŭ } 12,800$$

După acéstă valóre trebue calculată secțiunea grindilor AD. Se admitem că AD e compus din 2 grindĭ de fer laminat dublu T, va trebui ca fie-care să satisfacă la ½ din M, adică 6.400 kgr.; secția se va determina stabilind formula :

$$6400 = R\frac{I}{n}$$

luînd R=8 kgr. pe milimetru pătrat saŭ 8,000 kgr. pe metru pătrat, se va deduce :

$$\frac{I}{n} = 0.0008.$$

Ferul dublu T, cu talpa îngustă de $0^m,30$ înălțim 65 kgr. pe metru curent, ne dă :

$$\frac{I}{n} = 0.0007216$$

pe care adoptîndu-l, coificientul de siguranță va fi ceva maĭ mare ca 8 kgr. pe milimetru pătrat, adică $8^k,8$. Ferul cu talpa lată și de 0^m30 înălțime trăgînd 85 kgr. pe metru curent ne dă :

$$\frac{I}{n} = 0.00085$$

și coificientul de siguranță va fi $7^k,73$ pe milimetru pătrat. Rĕmâne dar să alegem între aceste două modele.

In practică însă se póte întâmpla să nu găsim grindĭ de tóte lungimile ce dorim, atuncĭ trebue să avem recurs la o grindă de tablă. Se póte adopta o grindă de tablă de fer, înaltă de $0^m,300$ formată de o *inimă* de 10 milimetri grosime și din două table de $0^m.300 \times 0^m,015$, tóte legate cu 4 corniere de $70 \times 70 \times 9$ (milimetri) profilul aceste părțĭ ne dă :

$$\frac{I}{n} = 0,00175$$

Coificientul de securitate va fi $7^k,3$ pe milimetru pătrat.

Ast-fel se va proceda pentru orĭ-ce cas.

CAMPANILUL DIN CAMPO-SANTO

Veneția

D-nu Sterian, unul dintre tineriĭ noștri architecțĭ care în numerósele sale călătoriĭ a făcut multe releveurĭ și crochiurĭ importante, ne-a pus la disposiție maĭ multe bucățĭ făcute în Italia, din carĭ unele aŭ fost publicate în *Analele* de anul trecut, iar altele le vom da în cursul anuluĭ acesta.

Pentru numĕrul de față dăm campanilul cimitiruluĭ din Veneția, și vom continua în numerile viitóre cu alte releveurĭ ale d-sale.

Exemplul d-luĭ Sterian trebue să fie imitat de toțĭ architecțiĭ și aplicat la noĭ în țară, căcĭ prin culegerĭ de felul acesta să înbogățește materialul de documente necesare cunóșterii monumentelor din țară.

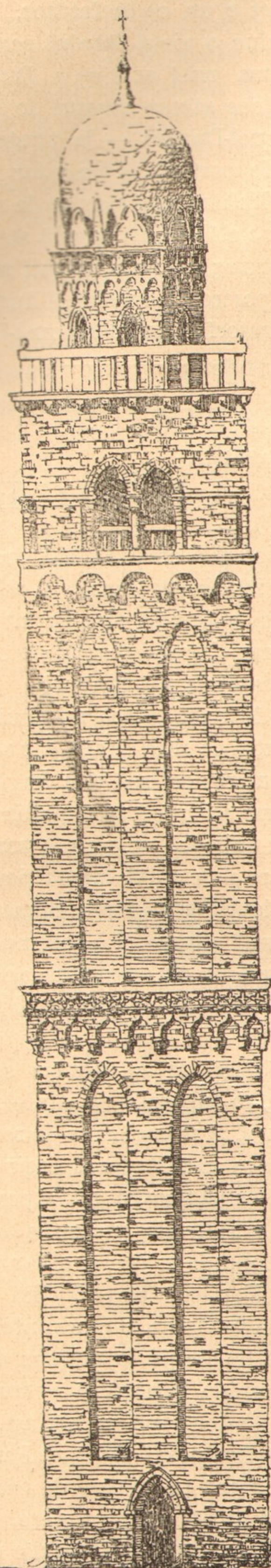
Campinalul San Michele

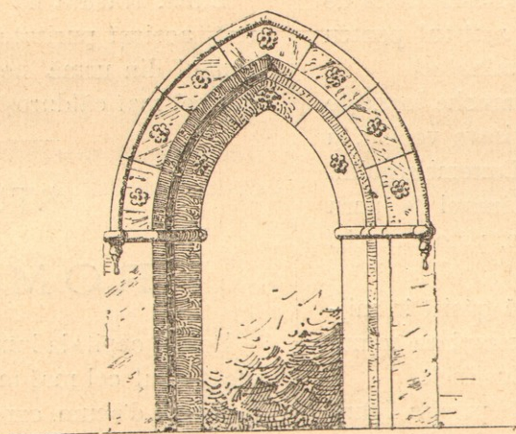
CAMPO SANTO. - VENEȚIA

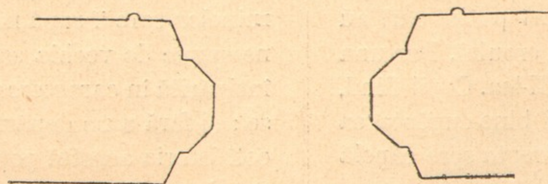
Detaliul părții superióre

Campanilul San Michele

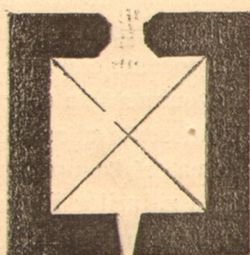
CAMPO SANTO. – VENEȚIA

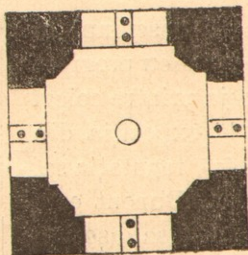

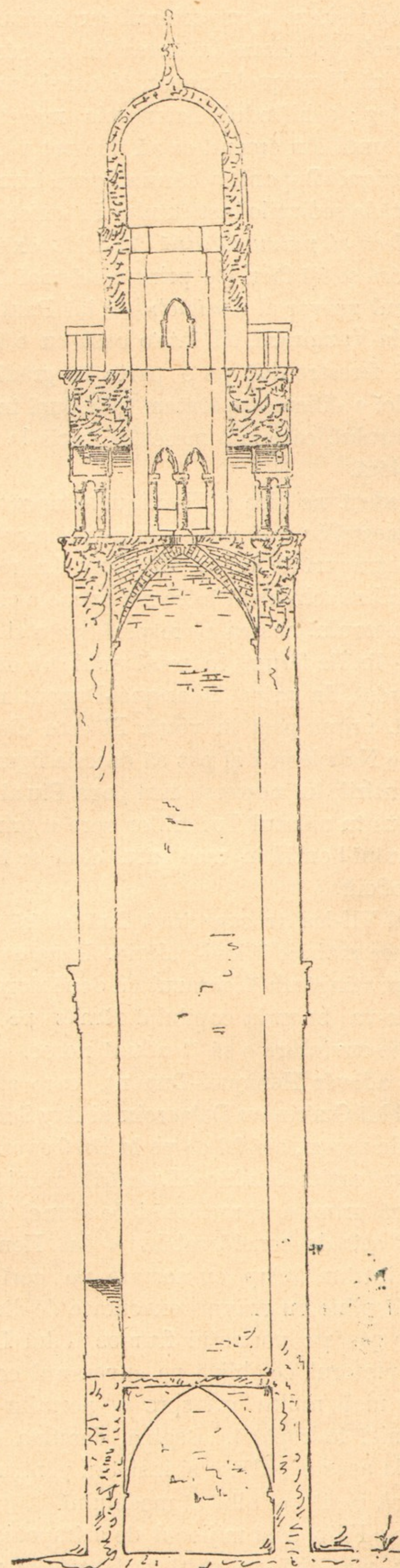
Detaliul ușii

Plan superior

Plan inferior

Facia principală

Secția verticală

BIOGRAFIE

Henriquel-Dupont

Pe bulevardul Saint-Germain din Paris, la douĭ paşĭ de teatrul Odeonuluĭ şi Şcóla de medicină, se găseşte un mic ospel elegant, datorit creionuluĭ meşter al architectuluĭ Garnier; un ospel dese-orĭ deschis colecţiunilor artistice. In momentul de faţă visitatoriĭ amatorĭ, diletanţĭ şi artiştĭ sînt aduşĭ să visiteze o importantă exposiţiune de gravurĭ. Unul din ziarele pariziane în darea luĭ de sémă se opreşte mult asupra luĭ Henriquel-Dupont, al căruia nume glorios figuréză în catalog; schiţîndu'ĭ, fizionomia maestruluĭ, decanul gravorilor, unul din ómeniĭ ce aŭ ilustrat veacul nostru.

„Henriquel-Dupont, a căruia figură frumósă e în tot-d'auna admirată la şedinţile Institutuluĭ Francieĭ, are astă-zĭ vîrsta de *nouă-ḑecĭ şi patru de anĭ*. In 1822 expuse artistul pentru întâia óră şi 'şĭ făcu loc printre ceĭ maĭ îndemînatecĭ.

Ilustrul gravor al *Emicicluluĭ* luĭ Paul Delaroche locueşte în strada Vaugirard, 21 într'o casă cu o înfăţişare vechiă, şi al căreĭ ferestre daŭ pe o parte în grădina Luxemburguluĭ. Fără nicĭ o dificultate sîntem întroduşĭ în cabinetul de lucru al maestruluĭ, care la o mescióră, scria la note, póte amintirĭ de odinióră.

— Vedeţĭ, ne ḑice d. Henriquel-Dupont, mĕ găsiţĭ în mijlocul maeştrilor meĭ arătându-ne pe pereţĭ exemplare minunate de gravurĭ de ale luĭ Nanteuil, Audran, Edelinck.

Pe cînd se schimbaŭ între noĭ primele cuvinte privim figura interlocutoruluĭ nostru ce respiră viaţa şi sănătatea. Fruntea e înaltă, liniile ferme. In total unul din ómeniĭ de rasa mare şi vigurósă. In pripă Henriquel-Dupont ne zugrăveşte copilăria luĭ, primiĭ paşĭ în viaţă. El este din ceĭ puţinĭ carĭ aŭ vĕḑut pe Napoleon I şi pot să descrie figura eroului. Dar una din amintirile luĭ neşterse este papa Piu al VII-lea. Copil fiind, a fost dus în palatul Tuileriilor spre a primi bine-cuvêntarea suveranuluĭ-Pontif în momentul cînd se îndrepta spre capelă pentru oficiŭ.

Piu al VII-lea trecuse însă fără să 'şĭ arunce ochiĭ spre copil, care măhnit îĭ lovi pălăria. Papa se întórse repede surîzînd şi atingându'ĭ obrazul cu douĕ degete. Lesne 'şĭ închipuie cine-va bucuria copiluluĭ rĕmas pe deplin convins, că astă bine-cuvîntare o să 'ĭ aducă noroc.

Şi în adevĕr Heniquel-Dupont, care studia desemnul în atelierul luĭ Guérin cu Delacroix şi Ary Scheffer făcu progrese nespus de repezĭ, ast-fel că pe la 1819 avea deja printre colegĭ vaza unuĭ artist de viitor. Lucrările trimise la expoziţia din 1822 fură primite, apreciate şi de atuncĭ datéză reputaţia sa.

Opera atît de considerabilă a luĭ Henriquel-Dupont este închisă într'un dulap cu sertare pe carĭ se găsesc aşezate portofoliĭ pline cu gravurĭ executate de dînsul.

Aci se găseşte portretul frumos al luĭ Ludovic Filip, după Gérard, pictorul, ce obligă pe suveranul constituţional să pozeze de maĭ multe orĭ spre a permite gravoruluĭ, ca să aducă micĭ îndreptărĭ. Regina, doamna Adelaida asistară ambele la aceste şedinţe şi insistaŭ pentru ca artistul să nu reproducă periĭ ceĭ albĭ aĭ modeluluĭ.

Ludovic-Filip, găsi mijlocul de a împedica aste silinţe:

— Nu care cum-va voiţĭ să faceţĭ din mine un Adonis.

Talentul luĭ Henriquel-Dupont erea tot atît de mult apreciat la Tuileriĭ pe cît persóna era stimată.

Opera artistuluĭ e de frunte, de o măestriă rară, lucrată cu sentiment şi cu tendinţa neîncetată de perfecţiune.

Arta gravoruluĭ nu a produs lucrare maĭ considerabilă de cît vestitul *Emiciclu*. Şase anĭ aŭ fost puşĭ în reproducerea acesteĭ frumóse pagine şi singură ea ar fi fost de ajuns să'ĭ asigure renumele. Ea ocupă în salonul de lângă cabinetul de lucru locul de onóre. Pe lîngă dînsa însă cîte alte giuvaere! Henriquel-Dupont a desemnat portrete fermecătóre. De admirat încă pe lângă unele bucăţĭ după Delaroche, un cap d'operă: gravura Fecióreĭ de Rafael, ce aparţine posesoruluĭ castelului de la Chantilly duca d'Aumale şi de care nu se separă nicĭ o dată în călătoriile sale. Salonul din strada Vaugirard, simplu şi cochet e un ce încîntător. Maestrul îl contemplă cu surîsul ce aduc o viaţă întrégă serios satisfăcută, amorul neclintit purtat uneĭ arte ce a făcut deliciile existenţeĭ sale şi încă i aduce atâtea ceasurĭ de mulţumire.

In prezinte chiar, Henriquel-Dupont — la vîrsta de 94 de anĭ — lucréză la o seriă de portrete a ómenilor iluştri din veacul al XVII-lea. Singur Molière maĭ rĕmîne de executat.

Linia, trăsura nu e de loc slăbită, ia posedă aceiaşĭ măestriă, aceiaşĭ puritate. In acelaş caet de lucrărĭ săvîrşite în timpul din urmă se află portretul duceluĭ d'Aumale, unul din ceĭ maĭ călduroşĭ admiratorĭ aĭ luĭ Henriquel-Dupont".

STUDII ARTISTICE
ASUPRA
ROMEI ANTICE [1]

Roma, capitala lumiĭ antice şi a creştinătăţiĭ, oraşul care a jucat rolul cel maĭ mare în istoria omeniriĭ, e o ruină întinsă în timpiĭ d'acum, care atrage maĭ mult prin încîntarea amintirilor istorice şi mulţimea cap-d'operilor artiĭ, de cît prin viaţa ce întîlnim în cele-l'alte capitale ale Europeĭ.

In Roma, viaţa pare a fi învinsă pe tot minutul de geniul ruinelor care 'ĭ sapă mormîntul de sute de anĭ, dar aceste ruine ne spune de vechia sa strălucire: cel maĭ mic fragment pórtă întipărită în caractere neşterse, mărimea uneĭ civilisaţiunĭ stinse; şi fără a ne depărta din mijlocul lor, putem urma prin secolĭ istoria acestuĭ popor care represintă lumea timp îndelungat şi pregăti elementele societăţilor moderne. Roma e un mormînt; dar concentréză în sînu'ĭ o lume; şi a însemnat cu atîta putere periódele esistenţiĭ sale în cît resunetul acesteĭ vieţĭ sgomotóse pare a ne urmări încă din trecut, cînd privim ruinele măreţe ce ea ne a lăsat.

Ruinele anticităţiĭ din diferite epoce, ruinele seculuĭ de mijloc se confundă în Roma, se superpun ca stratele geologice carĭ însemn convulsiile naturiĭ, şi mărturisesc de revoluţiunile şi evenimentele cele marĭ care aŭ însîngerat paginele istorieĭ eĭ. Adesea zeul creştinătăţiĭ ocupă templul zeilor proscrişĭ; maĭ adesea orĭ d'asupra ruinelor se ridic alte ruine Pe baza neclintită a zidurilor Romane, secolul de mijloc şi chiar timpiĭ modernĭ aŭ agăţat ruinile lor. Porticele teatruluĭ luĭ *Marcellus* sunt transformate în taberne moderne şi mormintele din *via Appia* aŭ servit şi serv încă de sprijin locuinţelor de aḑĭ.

Chiar monumentele din perióda Renaşteriĭ se ruinez pe nesimţite. Palate care datéză de douĭ treĭ secolĭ, acele producţiunĭ originale ale geniuluĭ luĭ Scamozzi, Baltasar Peruzzi, San-Galo, Bramante şi alţiĭ, se dărîmă pe fie-care ḑi, cad în ruine, părăsite de proprietariĭ lor şi lipsite de întreţinere.

Cîmpia Romiĭ presintă acelaşĭ spectacol, dar d'o melancolie şi maĭ pătrunzătóre. Roma ale căriĭ împrejmuirĭ eraŭ atît de populate în timpiĭ anticĭ în cît circonferinţa eĭ era anevoe de determinat, aḑĭ se mărgineşte în *cîmpia luĭ Marte*. Viaţa s'a retras de pretutindenĭ dinaintea ruinelor şi aeruluĭ învenînat al *Maremelor*: trebue a strĕbate d'alungul cîmpieĭ pînă

[1]) Acest important studiu datorit peneĭ abile a mult regretatuluĭ D. Berindeiu, a fost publicat în Revista romînă.

la înălțimile munților ce o înconjor în amfiteatru, saŭ a se întórce pînă spre centrul eĭ pentru a o întîlni din noŭ. Cu tóte acestea natura e grandiósă și ruinele nenumĕrate îĭ daŭ un caracter d'o mărime impuitóre. Tótă suprafața eĭ e undulată, brăzduită în terațe ca de un aratru gigantic. Mulțime de sorginte curg cu repejune între malurile lor restrînse și printre arcade înverzite de ederă și de viță selbatică. Ruine întrerupte de apăducĭ trag în tóte direcțiile liniile lor drepte și se perd spre orizonurile vaporóse ale munților Sabinĭ și Albanĭ. P'alocurea secolul de mijloc apare printre ruine și aduce aminte timpurile feodale ale Orsinilor și Colona, cînd fie-ce ruină ne era un cuib de bandițĭ carĭ pustiaŭ cîmpia, și cînd mormintele eraŭ transformate în fortărețe. Nicĭ o urmă de cultură; turme numaĭ de boĭ pasc în pace și libertate, o iarbă naltă și înflorită pe marginile Tibruluĭ, care curge șerpuind în albia sa volcanică.

Astfel tot contribuește a întuneca impresiunea generală ce produce Roma la prima vedere. Pare a fi un oraș luat de curînd cu asalt. Cugetarea sbóră fără voe în timpiĭ de desolare, desfășură închipuiriĭ scenele de barbarie esercitatea în atîtea rîndurĭ asupra monumentelor eĭ, și starea lor de față ne face să simțim adînc întristarea ce ne coprinde. Cercăm în deșert a rechema trecutul cu încîntările luĭ! Tóte divinitățile cîmpene, toțĭ zeiĭ Panteonuluĭ Romiĭ s'aŭ nimicit ca un vis! Versul mlădios al bucolicilor luĭ Virgile numaĭ resună în cîmpiile Lațiuluĭ: poesia eroică și agricolă a încetat de mult a maĭ lega poporul cu cîntarea eĭ! Tot a perit, s'a șters ca o umbră și nu ne maĭ remîne, din mărimea și gloria Romiĭ de cît suvenirul istoric, din artele și antica eĭ strĕlucire de cît ruine și lumea de statue care împopuléză Vaticanul.

Cu tóte acestea Roma esercită un farmec atrăgĕtor la care e anevoe a ne supune. Arta chiar în ruine are aci un parfum de o suavitate pătrunzĕtóre, și suvenirile vorbesc cu atîta putere în cît mulțĭ din ceĭ ce aŭ visitat'o nu s'aŭ maĭ reîntors în patria lor, și ceĭ ce aŭ părăsit'o aŭ revenit în maĭ multe rîndurĭ.

Ceea ce ne isbește maĭ mult în ruinele Romiĭ e caracterul lor grandios. Aceste creațiunĭ gigantice, adevĕrate urme ale unuĭ popor care umple lumea de suvenirile sale, se ridică p'alocurea într'un spațiŭ fórte restrîns. Timpul și barbariĭ aŭ îngrămădit ruinile și e fórte rĕŭ a recunóște un plan regulat: confusiunea lor înfruntă știința celor maĭ bunĭ archeologĭ; forma și direcțiunea ***Foruluĭ Roman*** e încă adĭ o cestiune controversată, și multe din remășițele de edifice port o numire contestată. Acéstă lipsă de ordine, acest chaos de un efect anevoe de descris, numaĭ Piranesi a știut să le traducă în nemuritórele luĭ stampe.

Istoria ne esplică pînă la óre-care punct grămădirea extra ordinară de ruine care a înălțat pămîntul la cifra medie de cincĭ metri d'asupra pavagiuluĭ antic. Romaniĭ aŭ stat poporul cel maĭ constructor. Orĭ-ce victorie, orĭ-ce eveniment mare se consfințea printr'un edificiŭ religios. Cea maĭ mare parte din divinitățile lor avea unul saŭ maĭ multe temple; și cu sistemul lor d'a adopta în Panteonul Romiĭ tóte cultele lumiĭ, numĕrul acestora crescuse într'un chip extraordinar. Dar, ceea ce e maĭ mult, ridicaŭ temple chiar la divinitățĭ representate prin ideĭ abstracte: Pacea, Fortuna, Libertatea, Concordia etc., își aveaŭ templele lor. Sub Imperiŭ, *Divi* (înzeițiĭ) *Imperatorĭ* nu numaĭ că reclamaŭ edifice de la Senat și de la particularii înavuțițĭ prin despuerea provinciilor ce guvernase, dar ridicaŭ chiar eĭ construcțiunĭ însemnate. Ajunsese o patimă d'a dărîma și d'a reedifica, și acéstă patimă fu favorată în maĭ multe rîndurĭ de catastrofele care bîntuiră de atîtea orĭ Roma. Chiar din légănul eĭ e prădată și arsă de Galĭ, resbelele civile și incendiurile care o pustiiră în timpul luptelor între Sylla și Marius și către finele republiciĭ, pregătiră terenul pentru construcțiunile importante ce se făcură sub August; în fine incendiurile sub Neron, care singur îĭ dete foc, și sub Titus, îĭ modificară din noŭ fisionomia. Pentru a resuma, puterea monstruósă concentrată în mînile Cesarilor care dispuneaŭ de lume și de averile eĭ, dorința d'a traduce prin opere gigantice, idea morală a mărimiĭ și a putereĭ Romiĭ, obiceele de lucs, viața politică și socială a poporuluĭ, deteră naștere la nenumĕratele edifice civile și religióse ale căror slabe rĕmășițe ne înspăimîntă prin caracterul lor.

In adevĕr, ceea ce ne rĕmîne e fórte puțin. Epoca imperiuluĭ fu o epocă de destrucțiune și de reedificare; e însă o al epocă numaĭ de destrucțiune, și în care creștiniĭ și barbariĭ jucară un rol însemnat. Cel d'întîĭ care dete Romiĭ lovirea de mórte fu Constandin cel mare prin strămutarea reședințiĭ în Bizanț. Roma părăsită în prada barbarilor, despuiată de cap-d'operile eĭ ce merseră de înpodobiră noua capitală, apuse din vecheia eĭ strĕlucire. D'aci înainte un șir de nenorocirĭ o isbiră fără preget.

Civilisațiunea antică impuse mult timp celor ce venea s'o ruineze. Farmecul ce Roma esercita asupra barbarilor, e un fapt demn de a fi însemnat. Ea nu încetă un minut de a fi pentru toțĭ capitala lumiĭ, *Caput orbis*. Credința în destinele capitoluluĭ o aflăm vie în tóte epocile, chiar cînd ea primește lovirile cele maĭ fatale. Teodoric era un barbar subjugat de acest farmec. El puse în vigóre legile Cesarilor în contra profanăriĭ monumentelor și știm cît se sili să repare nenorocirile Romiĭ și să recheme dilele eĭ de glorie. Epoca acésta e însemnată, căcĭ ne aduce aminte numele luĭ Symmac, luĭ Boëcie, luĭ Cassiodor care se arătară cu atîta iubire către Roma și se vĕd atîta de pătrunșĭ de simțimîntul măririĭ eĭ.

Dar nimenĭ nu putea opri destinile Romiĭ. O mînă ascunsă grăbea valurile de popóre care venira să isbéscă aceste țărîmurĭ. Ceva fatal îĭ îndemna la foc și ruină, și în curs de maĭ mulțĭ secolĭ Roma fu neîncetat pustiită de hordele de barbarĭ.

Cum am zis, istoria invasiilor numaĭ esplică starea Romiĭ de adĭ. La 410, Gotiĭ conduși de Alaric, [1]) își stabilesc tabăra în vecinătatea porțiĭ *Salara*. Eĭ staŭ numaĭ treĭ dile în Roma dar pustiesc cîmpia din prejur.

La 424, Genseric cu Vandaliĭ intră în Roma fără resistență și stă cincĭ-spre-zece dile. Rugăciunile Papiĭ Sf. Leon, abia îl decid să plece; însă el trece sub sabie și foc tot ce întîlnește între Roma și Neapol [2]).

La 472, Gotiĭ sub Ricimer, trecu prin Civita-Castellana și Sutri și pradă și ard parte din Roma [3])

Intre 520 și 530, Odoacru în fruntea Herulilor, bîntue în douĕ rîndurĭ cîmpia Romiĭ [4]).

La 527, Gotiĭ vin din noŭ sub Vitiges și înconjor Roma. Eroismul luĭ Belisarie o mîntue de furia barbarilor; Vitiges își resbună asupra monumentelor *Vii Apiane* și asupra apăducilor [5]).

Intre 546 și 556, Atila regele goților complectéză pustiirea împrejurul Romiĭ începută de Vitiges. După o înconjurare de maĭ multe lunĭ intră în cetate prin pórta *Ostia* și proectéză s'o rază la pămînt: Roma scăpă ca printr'o minune [6]).

La 593 se arătară Lombarziĭ care, după istoricĭ, făcură maĭ marĭ rele de cît toțĭ barbariĭ împreună. Eĭ maĭ vin odată sub Astolf, la 755 [7]).

[1]) Paul Diaconul lib. XII.
[2]) Idem lib. XV.
[3]) Idem lib. XVI.
[4]) Idem lib. XVI.
[5]) Idem lib. XVII.
[6]) Procopie, lib. II. — Muratori t. III.
[7]) Muratori, t. III.

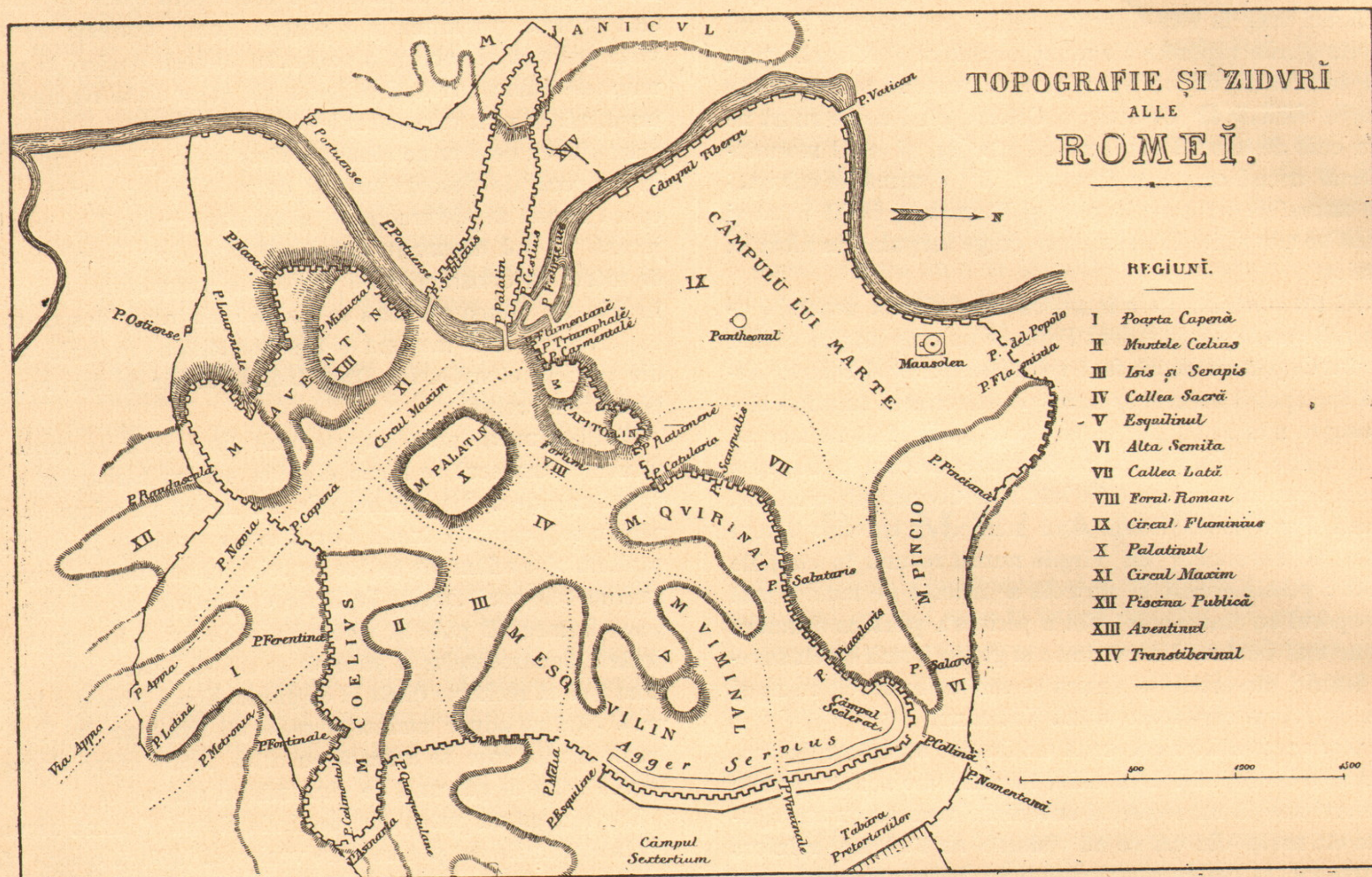
Pentru a scurta, Saracinii (846), imperatorul Henric al IV şi Robert Guiscard (1084), tóte luptele secululuĭ de mijloc şi Conetablul de Bourbon (1527) aduseră ruina şi pustiirea Romiĭ.

Creştiniĭ şi barbaria timpilor modernĭ contribuiră asemenea nu puţin la dărîmarea monumentelor vechĭ. In timpiĭ luptelor între Gregorie VII şi imperatorul Henrich al IV, soldaţiĭ normandĭ şi saracinĭ aĭ luĭ Robert Guiscard surpaŭ edificiile din cîmpul luĭ Marte şi da foc cuartierelor între forul Roman şi Sf. Ión de Lateran; în al XIV secol, însă chiar Romaniĭ surpaŭ singurĭ monumentele pentru a aduna materiale spre întărirea Capitoluluĭ. Epoca acésta e una din cele maĭ triste din analele Romiĭ. Lipsa Papiĭ, care îşĭ mutase reşedinţa la Avignon şi ciuma o pustiise cu totul; istoriciĭ ne spun că caprele veneaŭ să pască iarba până la piciórele altarelor Sf. Petru şi Sf. Ión de Lateran. In acest secol, mormêntul luĭ Adrian fu redus în starea în care se vede adĭ; materiale din Coliseŭ şi din alte edifice antice, sculpturĭ şi marmure preţióse serveaŭ a face var, [1]) Muntele Capitoluluĭ era acoperit de viĭ; Forul, de grădinĭ de legume; obeliscii surpaţĭ, sparţĭ; colónele şi statuele, răsturnate saŭ îngropate. Cu Papa Martin al V starea lucrurilor începu a se preface, şi Papa Eugenie al IV întreprinse óre care restaurărĭ. Sub Papiĭ Iulie al II şi Leon al X, Rafael şi Castiglione traseră planul uneĭ desgropărĭ regulate a cetăţiĭ vechĭ. Piu al III ameninţă cu mórtea pe dărămătoriĭ de antichităţĭ; Sixtu al V făcu mult pentru restaurarea şi conservarea lor; Romaniĭ încep din noŭ a înţelege, a preţui monumentele; şi versul:

Quod non fecerund barbari fecere Barberini

remase pentru a stigmatisa fapta luĭ Urba al VIII care despuiase Panteonul de ornamentele sale antice de bronz.

Dar acest respect pentru antichităţile Romane venea prea tîrziŭ; căcĭ mare parte periseră prin causele despre care vorbirăm maĭ sus. Era póte în destinele Romiĭ ca s'ajungă la starea de jale în care se afla; trebuia póte ca focul şi ruina să spele petele lăsate de o societate coruptă şi putredă! Un noŭ principiŭ de morală fusese aruncat în lume, cu noua credinţă care trebui să ştergă civilisaţiunea antică şi să pregătéscă calea civilisaţiuniĭ moderne. Artele suferiră fórte multe; şi abia scăpară monumentele puse sub protecţiunea cruciĭ, acest semn de rescumpărare, în virtutea căruia Constandin-cel-mare bătea pentru prima óră păgînismul, acest simbol al nouiĭ credinţĭ, presimţită chiar din antichitate de Sibyle, acele profetice ale vechimiĭ pe care autoriĭ bisericiĭ le citară lîngă profeţĭ şi pe care Michel-Angel le desemnă în Capela Sixtină!

Ceea ce face mărimea morală a Romiĭ e că sceptrul lumiĭ nu îĭ scăpă nicĭ odată din mînă. Cînd civilisaţiunea antică peri sleită de puterĭ, după ce cercase în tóte credinţele lumiĭ principiul de viaţă care 'ĭ scăpa, cînd societatea veche se disolvă, ea aruncă spada cea scurtă a coprindĕtorilor universuluĭ, şi, luînd în mîmă crucea martirilor, se regeneră în ideea morală a creştinismuluĭ. O altă viaţă începu atuncĭ a căria putere fu cu mult maĭ mare; căcĭ se rezima pe credinţă şi pe morala evangelică. Ea recîştigă în scurt timp puterea perdută: ceĭ ce veniră s'o supue fură supuşĭ; barbariĭ care contribuise cu atîta furie şi cruzime la derăpănarea societăţiĭ antice, plecară fruntea dinaintea acestiĭ nouĭ suveranităţĭ.

Transformaţiuneă fu radicală: Roma perdu caracterul sĕŭ antic şi deveni creştină pîn cele maĭ micĭ lucrurĭ. S'ar părea că spadele înflăcărate ale archangelilor ar fi alungat pentru tot-d'a-una păgînismul cu pompele sale şi divinităţile Romiĭ. Tóte cercările d'a rechema din mormînt Roma Cesarilor fură deşarte. Sub Teodoric, care înclina spre ideile antice, Senatul consultat asupra vechiĭ religiunĭ a Romanilor şi nouiĭ credinţĭ, condamnă păgînismul. Intreprinderile luĭ Crescentius, Collas

[1]) *Vacca Flaminio*, Memorie de varie antichita, etc. Flaminio Vacca ajunsese a crede că Goţiĭ, inimiciĭ neîmpăcaţĭ aĭ antichităţilor Romane, existaŭ chiar în timpul sĕŭ, şi veneaŭ nóptea de le dărîma. Cuvintele atit de expresive „a la calcara!" — *la varniţă!* — vorbind de antichităţile perdute, e un refren neîntrerupt în scrierea luĭ!

Rienzi n'avură nicĭ un resultat ; căcĭ d'asupra templuluĭ antic se ridica biserica catolicismuluĭ, d'asupra basiliciĭ păgîne, basilica creştină ; d'asupra lumiĭ antice, Sf. Petru, acest edificiŭ emblemă a suveranităţiĭ spirituale a Papilor, „ale căruĭ fun„damente se ascund în catacombele martirilor, şi al căruĭ cap „pórtă greutatea cupoliĭ cetăţiĭ nouĭ [1]".

Legile care cîrmuesc spiritul omenesc sunt aceleaşĭ în tóte timpurile. Acest noŭ ideal religios, basat pe ideile morale ale credinţiĭ, fu realisat în arta creştină. Ştim însă calea care urmézǎ artele în desvoltarea lor: în principiŭ, tradiţiunea e domnitóre, arta e expresiunea credinciótă a simţimintelor şi ideilor epociĭ; ea e înfăşurată în faşile tradiţionalĭ şi lipsită de principiul libertăţeĭ care vine maĭ tîrdiŭ. Ast-fel pictura, sculptura, architectura şi musica încep în fundul catacombelor, sub o formă rudimentară care aduce aminte tradiţiunea bizantină, trec prin *Campo Santo* Pisan fără a se depărta mult de principiul lor şi ating, în basilicele creştinătăţeĭ, în frescile şi madonele luĭ Rafael din Vatican, în concepturile fiorose ale geniuluĭ luĭ Michel-Angel, în cînturile luĭ Pergolese cel maĭ nalt grad de înflorire şi de libertate.

Cu tóte acestea tradiţiunea nu e de tot întreruptă în operile luĭ Rafael şi Michel-Angel, aceste duoĕ marĭ geniurĭ, carĭ represintară maĭ cu osebire arta creştină, cînd sórele Renasceriĭ lucia în tótă strălucirea sa. Rafael aduce aminte pe Perugin, pe Massaccio şi pe Fra Angelico [2]; iar Michel-Angel, acest om estraordinar fără posteritate în espresiunea sublimă a artiĭ, n'are óre ceva din concepţiunea luĭ Dante şi din simplicitatea sculptorilor Pisanĭ? Sufletul sĕŭ nu e óre frămîntat de tóte patimele care ferbeaŭ în spiritele aceleĭ epoce? Deul sĕŭ e nu deŭ al mînieĭ, un *Deus iræ* care aruncă excomunicarea după zidurile Capeleĭ Sixtine. Arta sub mîna luĭ Michel-Angel ia o formă şi o espresiune necunoscută pînă aci dar care ne represintă maĭ mult mărimea ideilor morale de cît frumuseţea plastică a Olympuluĭ.

Deosebit de interesul sĕŭ artistic şi istoric, Roma are în cerul şi clima sa plăcută un mijloc puternic de încîntare. Ceĭ ce aŭ vĕdut serile eĭ liniştite şi aŭ respirat suflarea lor recorósă, privind din înălţimea colnicelor, liniile maestóse ale monumentelor, desemnîndu-se pe orizon, păstrésă pentru totd'auna acea impresiune. Aci numaĭ, aflăm secretul a douĭ artiştĭ marĭ aĭ scoliĭ Francese, Poussin şi Claude-Lorrain. Natura poetică şi măréţă a peisagelor luĭ Poussin, linia lor armoniósă, o avem adesea sub ochĭ. Peisagiul istoric, în care uatura e poetisată până la ideal, nu putea lua nascere de cît în cîmpia şi în împrejmuirile Romiĭ, în midlocul acestiĭ Thebaide poetice în care sufletul e dispus la meditare şi suvenirul istoric gonesce orĭ-ce ideie de realitate. Claude Lorrain se inspiră asemenea de acéstă natură clasică. Orizonurile luĭ vaporóse, liniile depărtate inundate în lumina înflăcărată care coloréză tóte obiectele, transparinţa ceruluĭ, le întîlnim în cununa de munţi care înconjóră Roma despre Frascati, Tivoli, Albano, Palestrina, etc.

Roma în tóte timpurile a fost obiectul unuĭ cult; cînd însă ea deveni inima şi capul creştinătăţiĭ, pelerinagele sufletilor pióse fură fórte frecuente. In acele timpurĭ Roma era cetatea sfîntă care esercita maĭ multă atracţiune asupra creştinăţiĭ: aci suferise martirul Sf. Petru şi Sf. Pavel; aci se strămutase légănul legendeĭ; aci zăcea în mormînt miĭ de martirĭ aĭ credinţiĭ. Cu cît popórele era maĭ departe de Roma cu atît dorinţa d'a o vedea crescea în inima credincioşilor: distanţa mărea respectul.

[1]) Ed. Quinet. „ses fondements sont cachées dans les catacombes des mar„tyrs ; sa tête est chargée de la coupole de la cité nouvelle".

[2]) Raphael représente la tradition de l'église. Il y a en lui du perugin du Massaccio, du frère Angélique. Quinet

Suntem departe de acele timpurĭ de pietate, cînd miĭ de creştinĭ străbătéŭ în lungĭ procesiunĭ stradele triste şi singuratice ale Romiĭ, cîntînd printre ruine strofe de lementărĭ! Credinţa adĭ şovăeşte în inimĭ şi popórele cată în principiile eterne ale libertăţiĭ şi dreptăţiĭ, un noŭ ideal pentru a da o bază maĭ temeinică societăţiĭ lor politice şi civile!

Mulţĭ din Papĭ şi maĭ cu osebire Benedict al VIII, cu geniul sĕŭ fiscal, exploatară cu succes simţimintele credinţiĭ. Jubileul din anul 1300 atrase în Roma o lume de pelerinĭ [1]). Insemnăm acéstă epocă; căcĭ Dante datézǎ d'aci *Divina Comedia* saŭ călătoria sa în lumea visiunilor, acest poem extraordinar, care resumă tótă ştiinţa secoluluĭ de mijloc.

Pelerinagiul se continuă sub altă formă în cursul secolilor: mulţĭ din ceĭ ce aŭ ilustrat omenirea prin producţiunile geniuluĭ lor veniră să caute inspirarea în cetatea Eternă, pe marginile Tibruluĭ. Petrarca, Ariosto, Tasso, Rabelais, Montaigne, Luther, Milton în tinereţile sale, Addisson, Desbrosses şi alţiĭ visitară pămîntul sacru al Romiĭ. Winckelman îşĭ scrise opera cea maĭ importantă, *Istoria arteĭ*, în vila Albani. Gœte primi aci iniţiarea la cultul antichităţiĭ clasice, precum singur o mărturiseşte, şi ne spune că nicăerĭ istoria nu e maĭ bine înţelésă de cît cînd e citită în Roma.

Istoriciĭ traseră asemenea inspiraţiunile lor din acest pămînt călcat în picióre de atîtea naţiunĭ. Cîţĭ-va călugărĭ cîntînd litaniile lor pe locul unde se ridica odată Templul luĭ Joe Capitolin, inspiră geniuluĭ luĭ Gibbon istoria decadenţeĭ Romane; şi Niebuhr, cel maĭ ingenios din criticiĭ modernĭ, 'şĭ schimbă sistemul între prima şi a doua ediţie a istorieĭ romane; căcĭ vĕdu Roma în acest interval.

Poeţiĭ şi scriitoriĭ modernĭ ceĭ maĭ iluştri: Chateaubriand M-me da Staël, Lamartine, Biron, şi alţiĭ cîntară saŭ scriseră asupra Romiĭ; şi primiră aci impresiunĭ neşterse care se traduseră maĭ tîrziŭ în operile lor cele maĭ fericite.

Nicĭ unul însă nu simţi maĭ adînc melancolia pătrundĕtóre a Romiĭ ca Biron! Biron, poetul desperăriĭ era dispus la acésta: sufletul sĕŭ se afla în armonie cu desolaţia care 'l înconjura, şi cîntarea sa fu sublimă.

Ceea ce s'a scris asupra Romiĭ şi artelor e imens. Vom însemna aci, pentru cititoriĭ noştri, operile cele maĭ cunoscute, trimiţînd la opera luĭ **Canina** *„Indicatione topografica di Roma Antica"* pe toţĭ aceia care vor voi a lua o cunoştinţă maĭ întinsă de catalogul acestor opere.

In secolul al XVI se publicară opere însemnate de eruditie asupra Romiĭ. Una din cele maĭ stimate e scrierea luĭ **Giacomo Mazochi** [2]), în care sunt coprinse şi catalógele regionarilor. Artiştĭ eminenţĭ ca Scamozzi, Baltasar Peruzzi, Sangallo, Palladio, se ocupară de arta şi antichităţile Romane; nicĭ unul însă nu puse maĭ multă stăruinţă în conservarea şi studiul antichităţilor romane ca **Palladio** [3]). Pentru cunoştinţa formelor deosebitelor monumente dărîmate saŭ acoperit de construcţiile moderne, e **Du-Perac** [4]). Tot în acest secol, **Flaminio Vacca** [5]) publică maĭ multe scrierĭ curióse.

Secolul al XVII nu remase maĭ în urmă. Astfel colecţiunea de inscripţiĭ a luĭ **Gruter** [6]) coprinde documente importante

[1]) Villani ne spune că se aflaŭ în Roma 200,000 pelerinĭ.

[2]) **Mazochi** *Giacomo*. De Roma Prisca et nova, varii autores. Raccolta di varii autori delli antichita Romane, con i cataloghi dei regionari cogniti col tilolo di P. Vittore. — Publicate în Roma în aniĭ 1514 şi 1524.

[3]) **Palladio** *Andrea*. Le antichità di Roma raccolte brevemente dagli autori antichi e moderni. Veneţia 1554.

The baths of the Romans, explained and illustrated, wiht tke restorations of Palladio.

[4]) **Du-Perac** *Stefanio*. Vestigii delle antichita di Roma raccolti e ritratti in prosppetiva.

[5]) **Vacca** *Flaminio*. Memorie di varia antichità trovate in diversi luogh della citta di Roma nel anno 1594; publicbte în Roma la 1704.

[6]) **Grutrro** *Jano*. Inscriptiones antiquæ.

asupra antichităților romane. **Bellori** [1]), **Nardini**, în opera sa, *Roma antică*, publicată după mórtea luĭ de **Falconieri** [2]), **Desgodetz** [3]), și alții făcură fórte mult pentru cunoștința antichităților.

Secolul al XVIII începe cu **Montfaucon** [4]) **Vignole** și **Fontana** în operile lor asupra architecturiĭ, **Muratori** [5]) în colecțiunea sa de inscripțiĭ, deteră la lumină documente importante pentru antichitățĭ. Nu trebue asemenea să trecem cu vederea doui ómenĭ însemnațĭ aĭ acestuĭ secol **Piranesi** [6]) și **Winckelmann** [7]), care contribuiră, fie care în felul sĕŭ a lăți cercul cunoștinților în arte.

Carlo Fea [8]), prin operile sale asupra Romiĭ, deschide secolul al XIX. Scriitoriĭ acești epoce sunt fórte numeroșĭ ; însemnăm maĭ cu sémă pe **Valadier, Filippo Aurelio Visconti** [9]) **Caristi** [10]), **Blouet** [11]), **Rossini** [12]), **Nibby** [13]), **Gerhard** [14]), care demonstră pentru prima óră importanța *inscripțiuniĭ Ancirane* pentru topografia Romiĭ antice, **Bunsen** [15]), doctorul **Mommsen** [16]) **Becker** [17]), **Melchiori** [18]), **Mazois** [19]), **Canina** [20]), **Gell** [21]), și alțiĭ care, prin erudițiunea lor aŭ contribuit fórte mult a popularisa știința, și a trage la lumină maĭ multe punturĭ controversate.

Scopul acestor studiurĭ e de a da o idee despre artele și geniul poporuluĭ care le a produs, precum și d'a arăta dreptul ce elle aŭ la cultură.

Artele care țin un loc însemnat în istoria desvoltăriĭ spirituluĭ omenesc, și care în antichitate resum gradul de civilisație al popórelor, la noĭ sunt cu totul înlăturate. Negreșit, sunt departe de a crede că realisăm în tóte cele-l'alte ramure de cunoștințe un progres înveđerat : cultura mințiĭ la noĭ nu omóră încă cultura inimiĭ, a inchipuiriĭ și a simțimintelor ; dar vĕđênd proectele de organisare ale studiilor pentru viitorime, nu suntem óre în drept a ne mira de nedreptatea care domnește în înlăturarea lor ? Credem dar o datorie a chiema atențiunea și studiul compatrioților noștri asupra uneĭ cestiunĭ atît de vitale pentru viitorul artistic al țeriĭ ; și vom fi fórte fericițĭ dacă încercările nóstre vor îndemna pe alțiĭ maĭ capabilĭ să conlucreze prin scrierĭ maĭ meritoriĭ pentru întregirea artelor în dreptul ce aŭ la cultura națiuniĭ.

Aceste studiurĭ se vor împărți astfel :

1) Topografie a Romiĭ, împrejmuirĭ, populațiune, regiunĭ ;

2) Care era geniul popórelor în mijlocul cărora s'aŭ desvoltat arta ce examinăm ?

3) Origina arteĭ la romanĭ. Inrîurirea grecilor. Care e în arta romanilor elementul lor propriŭ ?

4) Ruinele împrejurul Romiĭ, în Roma și maĭ cu osebire în forul roman.

5) Restaurarea foruluĭ roman în epoca cea maĭ frumósă de înflorire a arteĭ, adică sub August.

Topografie a Romiĭ. — Populațiune. — Ziturĭ de împrejmuire. — Regiunĭ

I.

Posițiunea geografică a Romiĭ, după observatorul colegiuluĭ Roman, e de 41°53'52 latitudine și 12°28'40 longitudine.

La pólele munților Sabinĭ, Apenninĭ, Cumeanĭ și Albanĭ care înconjóră Roma spre nord, nord-vest și miază-zi, se desfășură o cîmpie ce se întinde în undulațiĭ ușóre pînă la marginile măriĭ Mnditerane. Doué rîurĭ Tibrul și Anio *(Tevere e Teverone)* ce cad în unde repezĭ și spumóse din înălțimile Apenninilor, o strĕbat d'alungul eĭ, și s'aruncă în mare după ce maĭ întîiŭ 'șĭ unesc apele lor. Spre nordul Tibruluĭ și spre miază-zi de Anio locuiaŭ într'o antichitate depărtată Tusciĭ și Osciĭ, și între aceste popóre, populațiunea barbară și resbelnică a Sabinilor. Șapte saŭ opt sute de anĭ înaintea ereĭ creștine, lîngă punctul extrem format de delta rîurilor, se ridică un oraș, mic în princip, dar mare prin ursita sa. Acest oraș fu Roma.

Să precisăm precisăm puțin fisionomia acesteĭ localitățĭ. Roma, după cele ce vĕđurăm, e situată în centrul uneĭ cîmpiĭ întinse, pe maĭ multe delulețe șerpuite de rîul Tibrul. Aceste delulețe saŭ colnicĭ, cărora romaniĭ le da numirea puțin meritată ađĭ, de munțĭ, sunt dispuse astfel : la dré Tibruluĭ, M. Vaticanul și Ianicul care prelungesc liniile lor și se pierd în depărtare ; la stînga rîuluĭ, M. Pincio, Quirinalul, Viminalul, Escuilinul și Aventinul formézǎ un fel de amfiteatru natural, în mijlocul căruia se ridică isolațĭ, și maĭ presus de tóte aceste nălțimĭ. M. Capitolul, Palatinul, Cœlius și o parte din Aventin.

In timpurile nóstre, după atîțea secolĭ de prefacerĭ, după atîtea revoluțiĭ ale natureĭ, care aŭ ridicat fundul văilor și aŭ micșorat declivitățile, după lucrările de terassuire făcute în diferite epoce, nălțimea acestor munțĭ e fórte neînsemnătóre.

Muntele Capitol, cel maĭ faimos prin amintirile sale istorice, se compune de doué nălțimĭ ; vêrful meridional saŭ *muntele Caprino* care în antichitate purta numirea de *Rîpa Tarpeană* și *muntele Capitol* pe care se ridica templul luĭ Joe Capitolin, vechiŭ edificiŭ a căruĭ formă aducea aminte origina sa Etrusca. Valea care despărțea aceste doué eminențe se numea *Intermontium*.

Stînca *Tarpeană* ađĭ numaĭ are nimic spăimîntor. Locul apărat de Manlius cu atîta bărbăție, cînd galiĭ cercară să ia Capitolul prin surprindere, s'a prefăcut într'o grădină mică și părăginită de legume. Tradiția ne spune că acéstă rîpă pórtă numele fecióreĭ *Tarpea*, prăvălită din înălțimea eĭ ; eroicul Manlius care mîntuise Roma prin apărarea cetățuieĭ Capitoluluĭ, avu aceiașĭ sórtă ; Romaniĭ îl plînseră maĭ tîrziŭ ; și istoria ne amintește că inimiciĭ luĭ îl judecară într'un loc de unde Capitolul nu putea fi zărit.

Dispozițiunea firéscă despre care vorbirăm, o aflăm maĭ în

[1]) **Bellorio** *Giovanni Pietro*. Fragmenta vestigii veteris Romæ ex lapidibus Farnesianis nunc primum in lucem edita cum notis. Roma 1673.

[2]) **Nardini** *Famiano*. Roma antică. Roma 1666 ; altă ediție publicată de Nibby 1818, și fórte prețuită de public.

[3]) **Desgodets**. Les édifices antiques de Rome dessinés et messuré très exactement ; Peris 1682.

[4]) **Montfaucon**. Diarum Italicum. 1702.

[5]) **Muratori** *Lodovico Antonio*. Novus thesaurus veterum inscriptionum. Mediolani 1739—1742.

[6]) **Piranesi** *Giovanni Batista*. Roma dall anno 1750—1785.

[7]) **Winckelmann**. Storia dell'arti del dissegno presse gli antichi. Roma 1783. Parigi 1802. Monumenti inediti. Roma 1790.

[8]) **Fea** *Carlo*. Dissertatione sulle rovine di Roma – și alte scrierĭ publicate de la 1783—1836.

[9]) **Visconti** *Filippo Aurelio*. Raccolta delle plu insigni fabriche di Roma antica e sue adiacenze — Roma 1810—1836.

[10]) **Caristi** *Augusti*. Plan coupe d'une partie du Forum Romain. Paris 1821.

[11]) **Blouet** *Abel*. Restauration des thermes de Caracalla. Paris 1821.

[12]) **Rosini** *Luigi*. Le antichità di Roma. I setti colli di Roma, etc. Roma 1826—1844.

[13]) **Nibby** *Antonio*. Del foro Romano e della via sacra. 1819. Le mura di Roma disegnate da Sir Willam Gell. 1820. — Itinerario di Roma 1830—1850.

[14]) **Gerhard** *Eduardo*. Sulla bassilica Giulia ed alcuni luoghi del foro Romano. 1823.

[15]) **Bunsen** *Carlo*. Les forums de Rome restaurés et expliquées ; lettre adressée a M. Canina, avec planches. Roma 1837.

[16]) **Mommsen** *Theodor*. De comitio Romano, curiis Ianique templo. In analele institutuluĭ archiologic tom. XII. anul 1844.

[17]) **Becker**. Handbuch der Römischen Alterthümer nach den Quellen bearbeitet. Leipzig. 1843.

[18]) **Melchiori**. *Giuseppe*. Guida metodica di Roma e suoi contorni. Roma 1844 și 1848.

[19]) **Mazois**. Le palais de Scaurus. Paris 1824.— **Dezobry**. Rome au siècle d'Auguste. Paris 1855.

[20]) **Canina** *Luigi*. Indicazione topografica di Roma antica. Roma 1850.

[21]) **Gel** *William*. The topography of Rome and its vicinity.

tóte colnicile Romiĭ. Pe Palatin, care e légănul orașuluĭ Roma, și cel d'întîĭ punt ocupat de soțiĭ luĭ Romulus, cele două vîrfurĭ culminente se numeaŭ *Germalus* și *Velia*.

Ruinile aŭ contribuit mult a șterge aceste accidente naturale, saŭ a forma altele care nu esista în acele epoce depărtate. Astfel colnicele cunoscute sub numirea de muntele *Citorio*, muntele *de 'Cenci* sunt formate de fragmente de edificiurĭ, și muntele *Testaccio*, preumblarea favorită a pictoruluĭ Poussin, de unde privea adesea apunerea sóreluĭ, e format de sfărîmăturĭ de olăriĭ saŭ alte vase de lut ars [1]). Nu e de loc de mirat ca cu timpul, grămădirea ruinelor și a fragmentelor să formeze adesea dealurĭ, cînd vedem pavagiul actual al Romiĭ la o nălțime medie de cincĭ metri și cînd lîngă pórta *Salara*, pavagiul antic e la 10,39 cm., dedesubtul celuĭ actual.

Ceĭ d'întîiŭ locuitorĭ aĭ Romiĭ aflară colnicile eĭ într'o stare de sĕlbăticie fórte mare, acoperite cu pădurĭ seculare și pólele lor udate de nenumĕrate sorginte din care cea maĭ mare parte sunt perdute adĭ sub pămînt. Capitolul era adumbrit d'o pădure de stejarĭ și la picióreie luĭ curgea apa *Lautola* care se dirigea spre *Velabrul minor*. Altă sorginte, eșa din locul unde fu ridicată maĭ tîrziŭ *Carcerea* (închisórea) *Mamertină*. Pe Palatin precum și pe locul unde se află arcul luĭ Titus se întindea asemenĭ o pădure consacrată zeuluĭ Pan. Tótă valea între Aventin și Palatin, ocupată cu timpul de *circul Maxim* era acoperită cu o dumbravă de mirțĭ, de unde póte iĭ remase și numirea de *Mirtea, Murcea*. Aci curgea treĭ sorginte, ramificărĭ ale uneia singure, care, după maĭ mulțĭ autorĭ, se păstrézä pînă în dilele nóstre în sorgintea ce ese lîngă *Cloaca Maxima* [2]).

Acéstă localitate era atît de fiorósă în cît mult timp în urmă remase, prin tradiție, credința că locașul divinităților selbatice : Faunĭ, Satirĭ, Silvanĭ, se afla pe Aventin.

Numirea de *Querquatulanus* arată că muntele Cœlius, ocupat maĭ tîrziŭ de *Vibenna* cu etrusciĭ sĕĭ, era acoperit de stejarĭ. Tot după numire, e crezut că *Viminalul* era umbrit de sălciĭ : *Vimini*. Tóte aceste pădurĭ seculare, tóte aceste sorginte care șiroiaŭ din tóte părțile și formaŭ lacurĭ importante, adăogate cu desele inundărĭ ale Tibruluĭ, da acesteĭ localitățĭ o fisionomie despre care cu greŭ ne am putea face o idee după Roma din timpiĭ de acuma.

Cîmpia Romiĭ se afla în aceleașĭ condițiunĭ. Pădurile din

[1]) Pentru a complecta ceea ce am dis asupra colnicilor, dăm cîteva mĕsurĭ de nălțimĭ extrase din *Létarouilly*: „Edifices de Rome moderne". Aceste mĕsurĭ sunt reportate la nivelul apelor mediĭ ale tibruluĭ, lîngă portul *Ripetta*, care e de 6 m, 479 d'asupra niveluluĭ măriĭ Mediterane.

Capitol. Unghiul occidental al rîpeĭ Tarpeane	32 m. 522
idem. Pavagiul bisericiĭ *Ara-Coeli* care ocupă locul templuluĭ Joe Capitolin	42 m. 550
Palatin. Pavagiul bisericiĭ *Bonaventura*	45 m. 480
Coelius. „ basiliciĭ *St. Giovauiĭ in Laterano*	44 m. 830
Viminal. „ „ *St. Lorenzo*	45 m. 477
Esquilin. Nălțimea în *Villa Negroni*	58 m. 600
Quirinal. Pavagiul palatuluĭ Pontifical	41 m. 570
idem. „ bisericiĭ *St. M. Angeli* saŭ *thermele luĭ Diocletian*	48 m. 720
Pincio. Pavagiul bisericiĭ *Trinita deĭ Monti*	42 m. 230
Idem „ *Vila Ludovisi*	59 m. 770
Aventin „ bisericiĭ *St. Alesio*	40 m. 930
Ianicul. „ „ *St Petro in Montorio*	53 m. 590
Vatican. „ „ basiliciĭ *St. Petru*	23 m. 710
Monte Mario (în prelungirea Vaticanuluĭ)	136 m. 430
Forul. Pavagiul antic sub *Arcul luĭ Septimiu-Sever*.	7 m. 985
Pantheonul. Pavagiul în vestibul	4 m. 870

Vedĭ asemenea asupra acestuĭ subiect : Bunsen, Beschreib, d. Stadt Rom Th. 1. s. 34.

[2]) Din Escuilin eșia asemenea o sorgintă faimósă pentru calitatea apelor sale; căcĭ maĭ tîrziŭ fură adunate într'o cisternă și servirä pentru masa imperatorilor.

cîmpul luĭ Marte, d'asupra căruia se ridică orașul modern, fură tăiate tîrziŭ pentru a deschide un spațiŭ liber esercițiilor militare, și împrejmuirile portuluĭ *Ripetta*, de pe malurile Tibruluĭ, fură transformate abia în timpul luĭ August, în locurĭ de preumblare. Și aci sorgintele sunt nenumĕrate; căcĭ se găsesc cu înlesnire la o adîncime mică sub pămînt.

Cantitatea acésta de apă făcea din Roma o localitate fórte băltósă, puțin salubră[1]), și ocasionă lucrările gigantice din timpul regilor pentru usucarea și însănătoșirea pĕmîntuluĭ. *Vallea Murcia*, unde se vĕd ruinele circuluĭ Maxim, se numea și *Valabrul Major*, căcĭ un lac format din apele de sorginte și din cele ce se scurgeaŭ după Aventin și Palatin, purtînd numirea de *Valabrul minor*; extremitatea sa forma lacul *Curtius* [2]). Alăturĭ de acesta, se maĭ afla altul numit *Iuturn* [3]) și în care se perdea o sorgintă din Palatin. Cum am dis, lucrările importante întreprinse sub regĭ, și maĭ cu sémă sub Tarcuinie cel bătrîn; sistemul de canalisare din care făcea parte faimosul scurgător *Cloaca maxima* [4]), ce pórtă Roma de miĭ de anĭ, le secară; însă numirea de *Valabul major* și *minor* remase pînă adĭ ca o aducere aminte a stăriĭ băltóse a acestor tărîmurĭ [5]).

De studiem acum acéstă localitate sub punctul de vedere geologic, vom afla treĭ formărĭ de pămînt: 1). Stîncile vulcanice provenite din focul suteran: 2). Straturile de sediment depuse de mare; 3). Depositele de apă dulce.

Maĭ tot orașul are de basă, marga (*marne*) și nisipul, cînd unite, cînd isolate; și straturile de margă lutósă (*argileuse*) saŭ de margă simplă, nisipul vĕros saŭ calcar, nisipul cremenos (*silicios*) dovedesc că rîul a acoperit aceste locurĭ pînă la o nălțime mare d'asupra niveluluĭ ordinar al apelor.

Leopold de Buch, mineralogist prusian, e de părere că într'o epocă depărtată, nivelul măriĭ și prin urmare și albia rîuluĭ eraŭ maĭ ridicate; și că d'atuncĭ póte rîul Anio și alțĭ tributarĭ aĭ Tibruluĭ depuseră *travertinul* și *toful* vĕros ce se vĕd alocurea pe cîmpiĭ.

Piatra ce se găsește pe colnice e toful petros (*lithoid)* și toful grăunțos (*grannular*); acesta din urmă e cel maĭ comun. Roma e înconjurată de o mulțime de vulcanĭ stinșĭ. Cel maĭ apropiat, *Capo di bove*, se află situat pe prelungirea uneĭ ramure din munțiĭ Albano, la două mile de oraș, eșind pe pórta Sf. Sebastiano. Materiile vulcanice, care acoperă pămîntul Romiĭ, pot fi atribuite craterelor despre nord și nord-vest, din munțiĭ *Cimini* și din ceĭ ce înconjóră lacul *Sabatinus* saŭ *Braciano*. Chiar acesta, ca și lacurile *Albano* și *Nemi* se cred că sunt cratere de vulcanĭ stinșĭ [6]).

[1]) Cicer. de rep. II 6. „Locumque delegit et fontibus abundantem et in „regione pestilenti salubrem colles enim sunt, qui cum perfluentur ipsi, tum afferunt, vallibus umbram."

[2]) Ovid. Fast: VI, Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,
„Nunc solida est tellus, sed lacus ante fuit."

Dionys II. 42. „οὖτος ὁ τόπος ἀνακέχωσται μέν ἤδη, καλεῖται δ'εξ ἐκεῖται του „πάθονς κούςτιος λάκος, ἐν μέδῳ μάλιςτα ὤν τῆς Σωμαίων ἀγορᾶς."

[3]) „Templum Castorum ad lacum Iuturnae" — P. Vict. de Reg. urb. Romae VIII.

[4]) Scurgĕtorul principal din Roma, început de Tarcuinie Superbul în anul 240 de la zidirea Romiĭ, pleca de lîngă lacul Cartius, străbătea Forul Poarium Velabrele și se urca în Tibru.

Tit-Liv. 1. 38: „Tarquinius-Priscus— . . . Latinis bellum fecit . . . in- „fima urbis loca circa Forum aliasque interjectae collibus convalles, quia „ex planis locis haud facile evehebant aquas, Cloacis e fastigio in Tiberim „ductis, siccat."

[5]) Cîmpul luĭ Marte era asemenĭ acoperit de bălțĭ. E de credut că lacul *Tarento* se afla unde e azĭ piața *Nicosia;* și n'ar fi anevoe să se determine chiar locul laculuĭ *Caprera* cînd s'ar face studiĭ asupra localitățiĭ.

[6]) V. Brocchi. Geol. de l'Italie. — Wiliam Gell. Potography of Rome and its vicinity,

II.

Documentele istorice pentru determinarea întinderiï Romiï, în diferite epoce, sunt numeróse; cestiunea împopulăriï eï e însă una din cele maï controversate[1]. Ne vom mărgini prin urmare a da resultatele ce ni se par maï positive. Primind cifra medie de 500 locuitorï pe hectar, și suprafața Romiï sub Romulus *Roma quadrata* fiind de 22 hectare, e de credut că ea nu putea avea maï mult de 11,000 locuitorï, în acele timpurï.

Cînd Romaniï ocupară Capitolul și valea ce'l desparte de Palatin, loc ce deveni cu timpul *Forul Roman*, suprafața orașuluï se ridică aprópe la 36 hectare ; și prin urmare populațiunea trebui să crescă; căcï înmulțirea locuitorilor era favorată prin instituțiile cetățiï nouï care da asil la toțï desmoșteniţiï de patrie și de drepturï.

Sub Numa, acest rege asupra căruï origină istoriciï nu se învoesc, uniï pretindênd că e Etrusc și alțiï Sabin, se adaogă Quirinalul și valea intermediară. Numĕrul locuitorilor putea să fie atuncï de 18,000 ómenï.

Ajungem la o epocă în care avem, cel puțin, ceva date tradiționalï: epoca luï Tullus Hostilius. Populațiunea Albeï, de sine saŭ silită prin dărîmarea cetățeï Alba, metropola Romiï, ceea ce nu putem ști sigur, ocupă muntele Cœlius[2]). Suprafața Romiï se îndoui precum și numĕrul locuitorilor: „*duplicatur civum numerus*," zice Titus Livius.

Sub Ancus Martius, popóre din Latium vin asemenï de ocupă muntele Aventinul și valea Murcia care 'l desparte de muntele Palatin[3]). In timpul luï Tarcuinie cel bătrîn, sub Servius Tullius, care coprinse în zidurile de împrejmuire ce ridică, munțiï Quirinalul, Viminalul și Esquilinul, populațiunea trebui să crescă[4]) în raport cu suprafața cetățiï care era aprópe de 638 hectare.

Cît timp ținu simplicitatea moravurilor, Roma luï Servius Tullius era destul de întinsă pentru locuitoriï eï; cînd însă concuista îï înavuți și aduse în Roma cap d'operile Greciei, gustul artelor se întinse. Atuncï edificiele se ridicară din tóte părțile și numĕrul templelor, basilicelor, theatrelor, amfitheatrelor, circurilor, forurilor deveni atît de mare, maï cu sémă sub imperiŭ, în cît locuitoriï strîmtorațï cătară a cîștiga în înălțime spațiul ce le lipsea în întindere,[5]). Afară de acéstă, Roma începea a fi capitala lumiï, și prin urmare, a admite tóte popórele în sînul eï. Pentru acéstă epocă, cifra medie a locuitorilor trebui să se ridice și putem admite 550 locuitorï de hectară. Populațiunea în acele timpurï, după Létarouilly, trebuia să fie de 350,900 locuitorï [1]).

Imprejmuirea luï Aurelian coprinse 1,390 hectare și numĕrul locuitorilor crescu pînă la 817,800 locuitorï [2]).

Publius Victor, un autor din al IV secol, ne a lăsat un catalog de tóte edificiile Romiï, care póte asemenï servi de basă pentru calcul. După dênsul numĕrul palatelor, *domus*, era de 1,830 și al insulelor, *insulæ*, de 45,695.

E însă o dificultate care aduce îndoială acolo unde ar trebui să domnéscă siguranța științeï. Autoriï nu se învoesc asupra semnificăreï cuvîntuluï *insulæ*. Uniï vor ca *insula* să însemneze o suprafață clădită, înconjurată de strade. *Nardini* și alțiï, spăimêntațï de numĕrul extraordinar al caselor care ar resulta din acéstă ipotesă, crede că *insulæ* nu puteaŭ fi de cît case micï; *Dureau de la Malle* propune a traduce *insulæ* prin *taberna*, adică *prăvăliă*; și *Létarouilly* se raliasă la părerea luï *Nardini*.

In adevĕr, considerînd viața orașelor în principiŭ, vom vedea că proprietățile aŭ un caracter bine definit, și că fiă-ce locuitor își are casa sa. Numele de *insulæ* se aplica póte la acestea, și maï tîrdiŭ, cînd grămădirea locuitorilor îï sili a sta maï mulțï într'o casă, precum se vede în orașele moderne de adï, numele de *insulæ* le rĕmase.

In lipsă de alte documente, ceea ce ne a rĕmas din planurile orașelor antice póte să ne serve pînă la óre-care grad. Ast-fel și în fragmentele planuluï Romiï vechï săpat în marmură și conservat în Capitol, [3]) și în ceia ce s'a desinat din planul Pompei, diferința între *domus* și *insulæ* se vede bine caracterisată. *Domus* e palatul cetățênuluï avut, cu tóte dispositiile cerute care corespund la obiceele epociï; pe cînd *insula* e simplă ca locuința burghesilor de adï. In acéstă cestiune, Pompei orașul înmormêntat sub lava Vesuvuluï și descoperit ca printr'o minune în timpiï noștriï, póte să serve de comentariŭ la textul autorilor anticuitățiï. Ceea ce vedem în planul Pompeiï confirmă ipotesa de maï sus: locuința cetățênuluï de rînd e fórte mică, și ast-fel trebuia să fie și în Roma, metropola eï; căcï știm că în anticuitate viéța era publică și lumea petrecea maï mult în piață saŭ forurï, de cît a casă.

Ne voind a ne întinde maï mult asupra acesteï cestiunï, ne vom mărgini a da basa care a servit la calcul. S'a admis 170 metriï pătrațï pentru superfiția fie-căria *insula*, ceea ce dă pentru 45,795 *insulæ* . . . . 7,785,150 m. p.
și pentru superfiția fie-căruia *domus* saŭ palat, cifra medie de 800 metriï [4]) pătrațï
saŭ pentru 1,880. *domus* . . . . 1,464,000 m. p.

Așa dar suprafața locuită era de . . 9,249,150 m. p.
Superfița orașuluï fiind de 1,396 hectare
saŭ . . . . 13,960,000 metriï

[1]) Vedï asupra acesteï cestiunï pe Dureau, de la Malle, Econom. politiq, des Romains — de Tournon.— Memoarul luï d'Anville. 1756.— Letarouilly. Edifices de Rome moderne.
Modul estimăriï, făcut după suprafaçia întinderiï orașuluï în diferite epocei nu póte da resultate prea sigure; căcï între populațiune și întindere nu póte sta un raport neschimbat: ast-fel Parisul numĕră aprópe 209 locuitorï pe hectară, pe cînd unile orașe conțin de la 300—500 pe aceeașï întindere. Toulon are 900 locuitorï pe hectară.

[2]) „Tullus wies den Albanern Wohnungen auf dem Cœlius an. Ja vielleicht „ist Alba von ihnen und nicht von Rom zerstört worden, und Albaner, „welche sich nach Rom gewandt, haben dort als Flüchtlinge Aufnahme gefun-„den". *Niebuhr* Röm. Geschi. I. 197.

[3]) Tit. Liv. I. 33: „tum quoque multis famillibus latinorum în civitatem „acceptis, quibus, unt jungeretur Palatio Aventinus, ad Murciæ datae sedes".
Niebuhr. I. 200: „schon damals eine sehr grosse Zahl freger Latiner mit „dem römischen Staat vereinigt worden".

[4]) Servius Tullius séu Mastarna, veni în Roma cu remășițele armiï lucumonuluï Cœlius Vibenna, și dete munteluï Cœlius numele soçuluï sĕŭ Vibenna.— Un fragment dintr'un discurs pronunçiat de imperatorul Claudie, citat pentru prima óră de Niebuhr sună ast-fel: „Servius Tullius, si nostros „sequimur captiva natus ocresia; si Tuscos Cœli quondam Vivennae sodalis „fidelissimus, omnisque eius casus comes: postquam varia fortuna exactus „cum omnibus reliquils Cœliani exercitus Etruria excesit, montem Cœlium „occupavit, et a duce suo Cœlio ita appellitatus (scr. appellitavit), muta-„toque nomine, nam tusce Mastarna ei nomen erat, ita appellatus est ut dixi, „et regnum summa cum rei. p. utilitate optinuit".

[5]) Vitruv. lib. II. c. 8.

[1]) Létarouilly dînd acest numĕr, nu ținea sémă și de suburbiile Romiï care după cum scim era fórte populate. Observăm tot-d'odată că ar fi peste putință a calcula chiar aproximativ numĕrul lor: căcï calculul fiind basat pe întinderea suprafețeï locuite, ne lipsesce orï ce dată pentru a o determina.

[2]) In acest numĕr sunt coprinșï și locuitoriï văiï Transteverine remase afară de zidurï, nu însă și cele lalte suburbiï.

[3]) Acest plan, săpat în marmură e din timpul luï Septimiu Sever. *Geovani Antonio Dosi da san Geminiano* l'a descoperit în templul luï Romulus și Remus, adï biserica Sf. Cosma și Damian.

[4]) Cifra acésta nu e exagerată cînd ținem sémă de palatele luxóse ale cetățenilor Romanï. Oratorul Lucius Crasus, cel d'întîiŭ care întrebuință marmura în locuințele private, era poreclit de Brutus „Vinerea Palatină". Cu încetul însă exemplul dat de dînsul avu imitatorï numeroșï. Lucullus îï lăsă pe toțï în urmă prin luxul ce desfășură în palatul sĕŭ: galeriï de tablourï și de statuï preciόse, grădinï întinse, therme séŭ băi etc: din acestea se compuneau palatele strălucite ale luï Luculus, Scaurus, Pompeŭ și alțï cetățenï înavuțițï în resbele. Sub Imperiu luxul în locuințile private cresce și maï mult: marmurile cele maï preciόse, bronzurile Corinthiane, statuile și tablourile Greciei trecură în aceste locuințe d'o întindere extraordinară.— Palatul Cesarilor ocupa maï tot Palatinul; sub Neron grădinile sale acopereaŭ prin întinderea lor, chiar locul d'asupra căruia se ridică maï tîrdiŭ *Amfitheatrul Flavian* séŭ *Coliseul*.

pătrațĭ, diferința, adică maĭ mult de a treia parte din suprafața orașuluĭ, rĕmîne pentru monumentele publice, piață, strade, etc.

Acum dacă admitem numĕrul de 14 locuitorĭ pentru fie-care *insula*, și 40 pentru fie-care *domus*:

45,795 *insulæ* daŭ	641,130	locuitorĭ
1,830 *domus* „	73,200	„
Pentru servitoriĭ nenumĕratelor edif. publ.	30,000	„
Armata în garnisonă	25,000	„
Cuartierul Transtiberin	50,000	„
suma totală	819,330	locuitorĭ.

Prin urmare suma calculată după numĕrul locuitorilor nu diferă mult de cea precedentă, basată pe superfiță.[1])

Aceste calcule, dacă n'aŭ o precisiune matematică, serv, cel puțin, a rectifica exagerările admise pentru populațiunea Romiĭ, și acésta ne a decis a le da aci.

După strămutarea residențeĭ în Byzanț, populațiunea Romiĭ merse descrescênd, căcĭ era lăsată fără apărare și în prada barbarilor. Nu știm de sigur care'ĭ fu numĕrul în secolul de mijloc; sub Inocent al III se crede că era de 35,000 ómenĭ. In al XIV secol, cînd residința Papiĭ se afla la Avignon, scădu la 17 000; sub Leon al X se ridică la 60,000; dar evenimentele din anul 1527, cînd Roma fu înconjurată și luată de Conetablul de Bourbon, făcură ca numĕrul eĭ să se scobóre din noŭ la 33,000; în fine sub Piu VI atinse 165,000, și adĭ e de 150,000 și maĭ bine.

III.

Roma saŭ vechea *Saturnia*[2]) e o cetate de origină Pelasgică[3]) O tradițiune veche, priimită de Romanĭ, urca acéstă origină prin Alba, care se credea că fusese metropola Romiĭ și prin *Lavinium*, pînă la cetatea Troi. Fundată după riturile Etrusce, de Romulus saŭ de predecesoriĭ luĭ, ea priimi forma pătrată, *Roma quardata*[4]) și ocupă maĭ întîiŭ Palatinul. Romulus întări, tot de odată, cu zidurĭ cetatea nouă pentru a o apăra de Sabinĭ și consacră Pomeriul, *pomœrium*[5]), eĭ.

După resbelul cu Sabiniĭ, cînd póte Titus Tatius regele lor luă Roma, urmĕ o înțelegere de unire între regiĭ popórelor în luptă. Roma care ajunsese a domina o parte din Capitol unde se afla *asylul*, și valea care le despărțea, saŭ *Forul*, se întinse atuncĭ și pe munțiĭ Cœlius și Quirinalul. Numa Pompilius mări și el împrejmuirea Romiĭ, coprindênd în ziturĭ partea din Quirinal ce locuise Tatius. Tullus Hostilius încinse asemenĭ muntele Cœlius, pe care fură așezațĭ locuitoriĭ Albiĭ, și 'șĭ așeza reședința în mijlocul lor. Ancus Martius, coprinse în zidurile Romiĭ Aventinul și valea Murcia care'l desparte de Palatin, împopulate cu locuitorĭ din Latium adușĭ aci în silă saŭ venițĭ de voia lor. Tot sub dênsul fu ridicat pe muntele Ianicul un turn pentru a protege navigarea Tibruluĭ de incursiile Etruscilor; acest turn fu unit cu *cetatea* prin podul *Sublicius*.

Atingem acum o epocă în care siguranța istorică e mult maĭ mare fiind basată pe urme care staŭ încă în ființă. Chiar din timpul luĭ *Tarcuinie Priscul*[1]) se simțea trebuința edificăriĭ din noŭ a zidurilor Romiĭ; dar mórtea sa împiedică întreprinderea și proectul fu executat de *Servius Tullius*. Zidurile acestuĭ rege, a căruĭ amintire rĕmase scumpă în inima poporuluĭ Roman, fură clădite de blocurĭ de pétră volcanică tăiată cuadrat și coprinseră în împrejmuirea lor Quirinalul, Viminalul și Esquilinul[2]). Ast-fel se constitui definitiv cetatea eternă, orașul cu șépte colnice, *Urbs septicolis*.

Suprafața închisă de înprejmuirea luĭ Servius Tullius rĕmase neschimbată pînă fórte tîrdiŭ în timpiĭ de decadință aĭ Imperiuluĭ Roman, sub Aurelian; însă numĕrul locuitorilor îmulțindu-se cu timpul, *Pomœriul* saŭ împrejmuirea sacră fu mărită în maĭ multe rîndurĭ. Acéstă solemnitate fiind una din cele maĭ marĭ la Romanĭ, istoria ne a conservat epocile eĭ; sub Sylla, Cesar, August, Claud, Neron, Traian și Septimiŭ Sever, *Pomœriul* cetățiĭ fu mărit.[3])

Intinderea zidurilor luĭ Servius Tullius era de 12,500 m., și de eraŭ combinate cu artă pentru apărarea *Romiĭ*.[4]) Un singur zid, *mœnia*, acoperit de turnurĭ, *turres*, închidea orașul pe înălțimile apărate de natură; dar despre cîmpiă zidurile se rezimaŭ pe un val de pămênt, *agger*, și eraŭ despărțite de *pomoerium* printr'un șanț, *fossa*, adînc.[5]) Turnurile se ridicaŭ în depărtare, unele de altele, la o aruncătură de săgétă. Dionysie Halicarnaseul ne spune că împrejmuirea luĭ Servius Tullius, între pórta *Collină* și cea *Esculină*, era apărată de un șanț de 30 picióre adîncime și 100 lărgime și zidul se rezima pe un val, precum se vede în planul ce alăturăm [6].)

Zidurile luĭ Servius[7]) începeaŭ pe malurile Tibruluĭ (lîngă theatrul luĭ *Marcellus*) și pînă sub rîpa *Tarpeană* treĭ porțĭ da intrare în cetate: *P. Flumentană*, căcĭ era adesea inundată de debordările Tibruluĭ; *P. Triumfală*, pe care intra generaliĭ triumfătorĭ, și a trea, la piciórele ripiĭ Tarpeane, *P. Carmentală*. Acésta din urmă aducea aminte sacrificiul familiĭ eroice a Fabiilor în timpul resbeluluĭ cu Veïa, narat de Titus Livius cu atîta elocuență[8]). D'aci zidurile se ridicaŭ pe cósta septentrională a rîpeĭ, înconjuraŭ cetatea, *arx* situată în acéstă parte a Capitoluluĭ și tótă partea pe care se afla situat templul luĭ Joe Capitolin, și apoĭ se cobora în valea care desparte *Capitolul* de *Quirinal*. Intre aceste înălțimĭ se afla doue porțĭ: *P. Ratumena* și *P. Catularia*. Maĭ tîrdiŭ fisonomia acestuĭ loc fu modificată de Traian, care tăie parte din muntele Quirinal și întreprinse lucrărĭ de terăsurire pentru a'șĭ stabili *Forul*[9]). Ajungênd la Quirinal zidurile desemna tot conturul munteluĭ, lăsînd maĭ multe intrărĭ în cetate, din care cele maĭ cunoscute sunt: *P. Sanqualis* și *P. Salutaris*, trecea prin faimósele grădinĭ Salustiane *horti Salustiani*, și lîngă cîmpul *Scelerat*, atingea partea din

[1]) Létarouilly, luînd de basă cea ce ne spune *Spartion*, despre consumarea grîuluĭ, care era de 75,000 *modius* pe dĭ séŭ de 1,012,500 livre, și calculînd numĕrul locuitorilor, ajunge la cifra de 818,750 locuitorĭ.

[2]) „Saturnia, ubi nunc Roma est“ Plinie III. 9.

[3]) Michelet. Hist. Rom.

[4]) Cetățile vechiĭ Etrurĭ păstraŭ forma pătrată séŭ rectangulară a templelor, consacrată prin riturile Etrusce: temple, morminte, piețĭ publice, chiar edificiile civile și taberile reproduceaŭ forma acésta în principiŭ.

[5]) *Pomœrium* era un spațiu liber, reservat împrejurul zidurilor cetățiĭ, atît în lăuntru cît și din afară. Acéstă regiune era consacrată și hotarele eĭ determinate prin borne séŭ semne de hotar. Vedĭ Aulus Gelius Noct. Att. I. XIII.

[1]) „Muro quoque lapideo circumdare urbeu parabat, quum sabinum bellum cœptis intervenit“. *Liv.* I. 36.

[2]) „Collem Quirinalem et Viminalem et Esquilias urbi addidit“ — *Aure Vict.* Vir. ill. 7.

[3]) *Wilh Becker*—Handbuch der Röm. Alterhümer. p. 104. — Canina. Rom Anti. p. 633.

[4]) Letarouilly Edif. de Rome moderne.

[5]) Dion. le IX c. XIX.

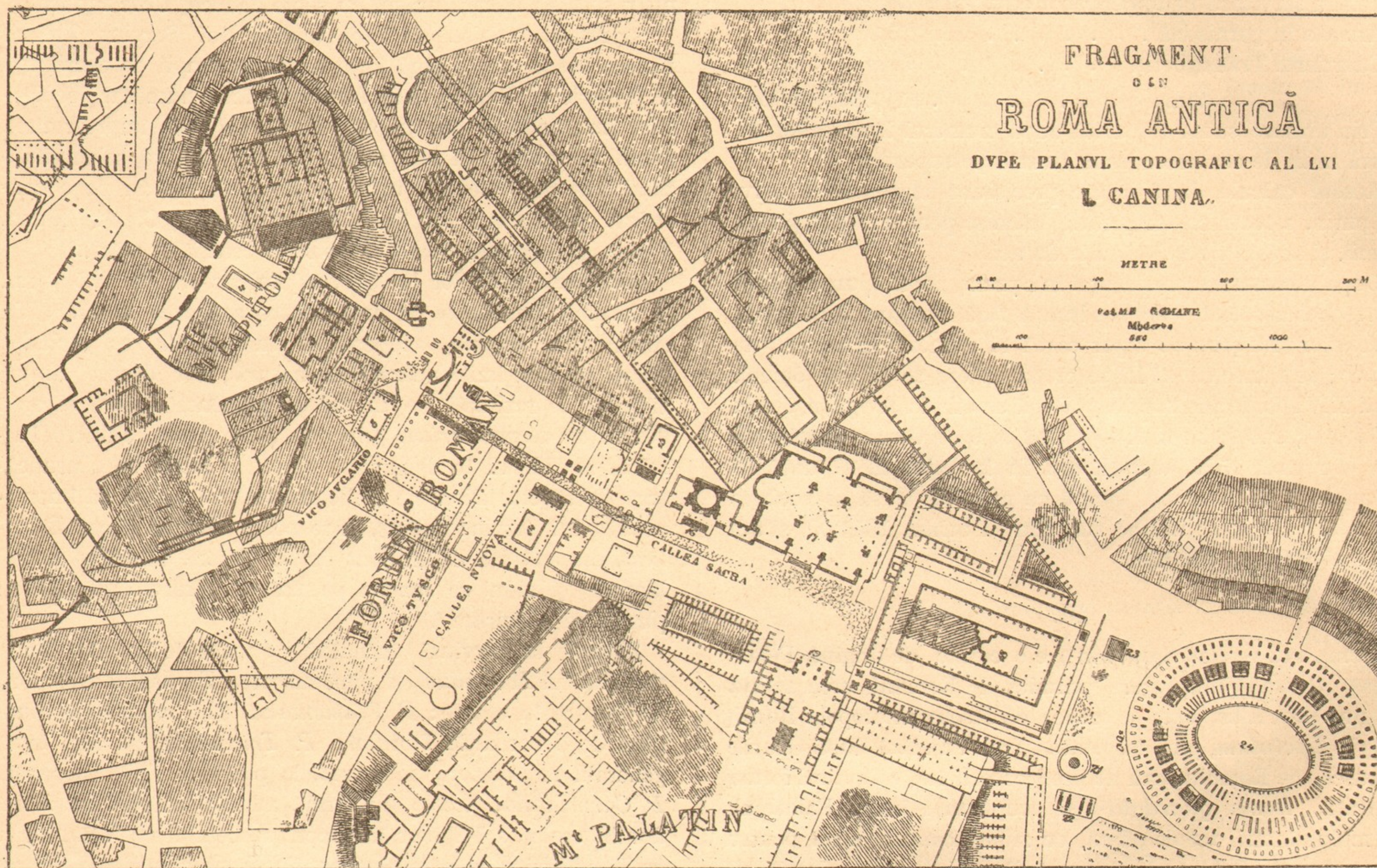
[6]) Vitruv. Lib. I. c. 19.

[7]) Canina. Roma Ant. Mura dela cita. p. 932. — Vedĭ planul asupra topografiĭ Romiĭ.

[8]) Liv. II. 49. „Infelici via dextro Iano portæ Carmentalis profecta ad „Clemeram flumen perveniunt etc.“ D'atuncĭ pórta acésta s'a numit Scelerată.— Serv. Aen. VIII. 337. „Haec ara est iuxta portam, quæ primo a „Carmente Carmentalis dicta est; postea Scelerata a Fabiis ccc VI, qui per „ipsam in bellum profecti non sunt reversi“.

[9]) Canina, Rom. Ant. p. 34.

întărire cunoscută sub numirea de valul luĭ Servius, *agger Servii*. Acésta începea în vecinătatea circuluĭ *Salustian*, unde M. Quirinal unindu-se cu M. Viminal încetéză d'a se maĭ deosebi prin nălțime[1]). Pórtă *Collină* era situată alăturĭ, pe calea antică care ducea la pórta *Nomentană* a împrejmuireĭ luĭ Aurelian. Valul luĭ Servius se întindea pînă la

pórta *Escuilină*, și era de o lungime de șése saŭ șépte stadiĭ, după Strabon și Donysie, citațĭ de Canina[2]), și ceea ce ne maĭ rĕmîne din aceste ziduri confirmă disele scriitorilor vechĭ. Să însemnăm, maĭ 'nainte d'a urma, și pórta *Viminalĕ*, situată pe M. Viminal[3]).

De la pórta *Escuilină* pînă sub M. Cœlius, undulațiile munteluĭ Escuilin nu ne maĭ permit a urmări cu siguranță, ca pînă acum, zidurile luĭ Servius. Orĭ cum însă, considerînd că Servius coprinse în împrejmuirea sa amêndouĕ nălțimile, *opio* și *cispo*, ale munteluĭ Escuilin, zidurile trebuiaŭ să coprindă basilica sf. Ioan de Lateran, și să iea direcțiunea vălceliĭ dintre munțiĭ Cœlius și Escuilin, tăind strada numită adĭ *Labicană*. In acéstă vale trebue pusă pórta *Querquetulană*, după un stejar situat în vecinătate.[4])

D'aci zidurile, urcînd pe Cœlius, urmaŭ conturul munteluĭ, precum se vede după rĕmășițele de ruine antice ce apar p'a locurea, treceaŭ pe lîngă biserica Sf. Stefano Rotondo și Vila Mateĭ[5]), și se coboraŭ, în partea cea maĭ strimtă a văiĭ care desparte M. Cœlius de M. Aventin, unde se afla Pórta *Capenă*. Pe M. Cœlius, *P. Cœlimontană* era cea maĭ însemnată.

De la pórta *Capenă* se întind asemenea ruine care se cred a fi din zidurile luĭ Servius. De le urmărim, împrejmuirea trebuia să urce M. Aventinul, să intre puțin spre valea care desparte cele douĕ nălțimĭ ale munteluĭ și apoĭ, urmînd conturul luĭ, să se scobóre spre tibru lîngă podul *Sublicius*, unde se afla pórta *Trigemina*. Porțile cele maĭ însemnate din acest din urmă percurs sunt: *P. Rauduscula* și *P. Nœvia*; cea d'întîiŭ d'asupra ruinelor *Thermelor Antonine*, și cea d'a doua lîngă biserica Sf. Sava, *P. Lavernală*, *P. Navală* și *P. Minucia*[1]).

Dincolo de Tibru zidurile formaŭ o limbă care se dirigea spre Ianicul, coprindênd ceea ce se numia *Arx Ianiculensis*, unde Ancus Martius clădise turnul sĕŭ de apărare, și se înturna spre podul *Palatin*[2]).

Zidurile luĭ Servius ținură, cum am dis mult timp: Romaniĭ se mărginise numaĭ a mări *Pomœriul*, în deosebite epoce, pentru a coprinde în sînul Romiĭ o populațiune care mergea crescênd, și ast-fel suburbiile ajunsese a avea o întindere extraordinară. Cît timp Roma rĕmase în rolul eĭ de coprindĕtóre a lumiĭ, starea acésta de lucrurĭ n'avea nicĭ un inconvenient; dar vin timpurile grele cînd Roma, încetînd d'a maĭ coprinde, e silită a da înapoĭ din naintea valurilor omenescĭ care o grăbesc, o împing din tóte părțile. Era în natura organisăriĭ eĭ politice ca epoca încetăriĭ coprinderilor să însemne și epoca decadințiĭ. Cînd sosiră dilele nefaste, o vedem cercînd în deșert a se opri din declinul sĕŭ; urmărită fără preget, ea tremură în zidurile eĭ, și suburbiile, acea Romă fără hotare determinate, care încingea cetatea luĭ Servius, nu maĭ simțiaŭ siguranța de maĭ nainte. Acéstă temere avu resunet în inima luĭ Aurelian ce presimția viitorul

[1]) Canina. Indic. Topog. p. 35. „Vicino al estremita superiore del circo „Salustiano il Quirinale unendosi al colle degli orti ed al Viminale, cessa „di farsi distinguere per elevatione: e percio ivi doveva aver principio il „celebre argine di Servio."

[2]) Dionys. IX. 68.—Strabo V. 3.

[3]) Fest. p. 376. „Viminalis et porta et collis appellantur, quod ibi viminum fuisse videtur silva ubi est et ara Iovi Viminio consecrata"— Vedĭ W. Becker Handbuch der Rœmisch. alterth.—p. 173—„der Wall und seine Thore".

[4]) *Canina*—indicaz. topogr. p. 36

[5]) *W. Becker*. Handb der Rœm. Alth. p. 169.

[1]) Ibid Canina. p. 38.

[2]) Létarouilly, Edif. de Rome moderne, p. 108.

negru care amenința Roma și Imperiul; la extremitățile imperiuluĭ îl vedem sacrificînd provinciile luĭ Traian din Dacia prin ruperea poduluĭ de peste Dunăre; și, urmărit de frica barbarilor chiar în Roma, în inima imperiuluĭ, ca s'o apere d'o năvălire fără veste de barbarĭ, la 721, împresóră cu ziduri nouĭ o mare parte din suburbiile eĭ. Imprejmuirea luĭ Aurelian închise o suprafață de 1,396 hectare, cu o desvoltare lineară de 18,000 metriĭ [1]).

Aceste zidurĭ terminate de Probus, restaurate, prefăcute în maĭ multe rîndurĭ, sunt cele ce încing Roma de adĭ. Ele sunt de cărămidă, și conservarea lor le dă o mare importanță pentru istoria arteĭ din acea epocă. Forma împrejmuiriĭ mărturisesce de spiritul timpuluĭ: trebuia să fie ridicată în grabă și cu economiă de lucru și de materiale; de aceea o vedem adesea legîndu-se cu alte edifice saŭ cu zidurile clădite mult maĭ 'nainte pentru sprijinirea părților muntóse saŭ ajungênd la *Tabăra pretorianilor*, racordîndu-se cu zidurile eĭ. [2]). O galerie boltită, reservată în lăuntru zidurilor, pune în comunicație turnurile care se ridică d'a lungul lor, și a căror formă pătrată, polygonală, rotundă, une orĭ pătrată la basă și rotundă maĭ sus, le dă o fisionomiă pitorescă și împuitóre. [3])

Aurelian schimbă puțin împrejmuirea luĭ Servius Tullius pe malul drept al Tibruluĭ, lărgi numaĭ unghiul ce forma aci întărirea și ocupă ast-fel o maĭ mare parte din valea Transtiberină; însă de cea-l-altă parte el coprinse în zidurile Romiĭ, M. Pincio, șesul care domină Quirinalul, maĭ tot Viminalul, Aventinul și valea apeĭ *Crabra*[4]). La apus întinse fortificațiile pe marginea rîuluĭ de la pórta *Flaminia* pînă la podul *Ianiculensis*, și ast-fel apără tot *cîmpul luĭ Marte*, care pînă în timpul sĕŭ rĕmăsese neîntărit.

Să însemnăm acum cîte-va din porțile noueĭ împrejmuirĭ: *P. Flaminia*, lîngă via Flaminia,—*P.* numită adĭ *del Popolo*, lîngă M. Pincio, —*P. Pinciană*, adĭ închisă, — *P. Salară*,— *P. Nomentană*, închisă și înlocuită de *P. Pia*, — *P. San Lorenzo*, formată de un arc din monumentul apelor *Marcia*, *Tepola*, *Iulia*; se crede că era numită *Tiburtină* în anticuitate, — *P. Maggiore* saŭ *Prenestină*, formată asemenea de un arc din monumentul apelor *Clauda* și *Aniene-Nuova*,— *P. Asinaria*, lîngă San Giovani.—*P. Latină*,—*P. San Sebastiano*, numită *Appia* de ceĭ vechĭ, — și *P. San Paolo* saŭ *Ostiense* lîngă monumentul luĭ Cestius. In Transtever, *P. Portuense*, adĭ dărîmată,— *P. San Pancrazio*,— *P. Aurelia*, lîngă via Aureliană, — P. *Septimiană*, făcută de Septimiu Sever, — P. *Triumfală* — și în fine P. *San Petru*, disă și *Aurelia* de Procopiŭ .[5])

IV.

Servius Tullius fu cel d'întîiŭ rege care împărți Roma în cele patru regiunĭ cunoscute sub numirea de: I^{0} *Saburană*, II^{0} *Escuilina*, III^{0} *Collină*, IV^{0} *Palatină*. Regiunea urbană a Transteveruluĭ, numită *Romilia* fu creată ceva maĭ tîrziŭ. Impărțirea în XIV regiunĭ, datéză din timpul din August, și ținu în tótă perióda Imperiuluĭ.[6]) Aceste regiunĭ care se maĭ sub-împărțiaŭ în despărțirĭ maĭ micĭ, *vici*, se numiaŭ ast-fel: I. *Pórta Capenă*, II. *Coelimontană*, III. *Isis și Serapis*, IV. *Via Sacra*, V. *Escuilină*, VI. *Alta Semita*, VII. *Via lata*, VIII. *Forum Romanum*, IX. *Circus Flaminius*, X. *Palatium*, XI. *Circus Maximus*, XII. *Piscina Publica*, XIII. *Aventina*, XIV. *Transliberina*.

Sub Papĭ numĕrul lor fu redus la șépte și e de credut că acésta provine din unirea a maĭ multor regiunĭ într'una. Adĭ orașul se împarte în XIV cuartiere saŭ *rioni*, dar fără a corespunde cu regiunile antice. [1])

Viața unuĭ om n'ar fi de ajuns pentru a studia ruinile grămădite de secolĭ în aceste XIV regiunĭ și a deștepta suvenirile istorice nedespărțite de dênsele. Istoria arteĭ, a civilisațieĭ antice, a evenimentelor marĭ, o întîlnim aci la fie-care pas; cel maĭ mic fragment ne vorbesce de trecut, ne aduce aminte un fapt istoric saŭ o epocă din artele Romiĭ. Prin urmare vom alege regiunea care prin importanța monumentelor și a amintirilor va servi a caracterisa maĭ bine mărimea Poporuluĭ Roman și geniuĭ artelor luĭ. Acéstă regiune, fie-care o póte presimți, e regiunea a VIII saŭ *Forul Roman* cu monumentele care'l înconjóră.

Forul Roman e scena principală pe care s'a petrecut tóte evenimentele cele marĭ ale vieții Romiĭ. Aci se aduna Senatul și Poporul spre a decide de sórta națiunilor; aci era locul alegerilor și al tribunalelor; d'aci Grachiĭ rostiaŭ mulțimeĭ și Ciceron fulgera cu elocuența sa puternică planurile criminale ale luĭ Catilina. Negreșit, *Forul Roman* nu maĭ resună ca altă dată de sgomotul vieții civile și de furtunile luptelor politice; adĭ iarba cresce printre ruinile monumentelor sale; liniștea și singurătatea domnesc pretutindenĭ; numele sĕŭ s'a șters din suvenirul poporuluĭ care nu'l cunóște de cît sub numirea de *Campo Vaccino (têrg de vacĭ)* după destinația la care fu condamnat maĭ tîrdiŭ. Dar chiar în starea acésta *Forul Roman* presintă cel maĭ mare interes artistic!

Planul ce dăm e un fragment din planul topografic al luĭ *L. Canina*. El represintă starea actuală a *Foruluĭ* cu ruinile în ființa, și parte din cele restaurate după textul autoruluĭ și după fragmentele planuluĭ antic, gravat pe marmură, din Museul Capitolin. E partea asupra căreia vom concentra maĭ cu sémă studiile nóstre.

Cînd pĕtrundem în *Forul Roman*, lîngă arcul luĭ *Septimiu Sever*, (9)[2]) lăsînd înapoĭ templul *Concordiĭ* (6) și templul luĭ *Vespasian* saŭ *al luĭ Saturn* (7), spectacolul e măreț și impuitor. La drépta privirea e atrasă maĭ întîiŭ de opt colóne de granit oriental care făceaŭ odată parte din templul *Fortuniĭ* (8).

Puțin maĭ nainte, în partea desgropată, se ridică *colóna luĭ Focas* (12) monument din timpiĭ decadențiĭ imperiuluĭ. Basa colóneĭ, ca și basa arculuĭ luĭ *Septimiu Sever*, e la o adîncime de șése metriĭ de desubtul pavagiuluĭ actual: ceea ce dovedesce că timpul a săpat și sapă neîncetat mormêntul *orașuluĭ etern*. Ceva maĭ departe se vĕd rĕmășițile din templul luĭ *Iupiter Stator* (14) numit și *Groecostasis*, monument din cele maĭ frumóse timpurĭ ale architecturiĭ Romane: *arcul luĭ Titus* (20), care aduce aminte luarea Ierusalimuluĭ; *arcul luĭ Constantin* (22), decorat cu sculpturile arculuĭ luĭ Traian, și pentru a termina tabloul, mărimea impuitóre a *Coliseuluĭ* (24), saŭ *amfitheatru Flavian*, și ruinele pitorescĭ acoperite de verdéță ale palatuluĭ *Cesarilor*, (24), transformate în grădinĭ. La stînga spectatoruluĭ monumentele nu sunt maĭ puțin importante: basilica *Emiliană* adĭ transformată în biserica *Sf. Adrian*, templul luĭ *Antonin* și *Faustina* (15), basilica

[1]) Canina. Indic. Topogr. p. 37—W. Becker. Handb. der. Roem. Alth. p. 157.

[2]) Sub-structiunile munteluĭ Pincio, Amfitheatrul *Castrense*, Tabăra *Pretorianilor*, Piramida luĭ *Caius Castius* apăducele apelor *Claudia*, *Marcia*, *Iulia*, și alte edifice fură încastrate în zidurĭ.

[2]) *L. Batissier*. Art. monumental, p. 236.

[4]) *Létarouilly*. Edif. de Rome moderne. p. 109.—*Canina* Indicaz. Topogr. p. 40.—ibid. p. 635.

[5]) *Canina* indicaz. topog. p. 39.—W. Becker. Hand. der Roem. Blth. p. 195.

[6]) *Suetoni*. in Augusto. c. 30: „Spatium urbis in regiones vicosque divisit, „ut illas annui magistratus soritito tuernetur, hos magistri e plebe cuiusque „vicinia electi. Adversus incendia execubias nocturnas vigilesque commen-„tus est."— *Tacit*, naintea arderiĭ Romi de Neron.—Annal. hist. lib. III. c. 9. „Quippe in regiones quatordecim Roma diveditur". Vedĭ planul topografic.

[1]) *Létarouilly*. Edif. de Rome moderne.

[2]) Numerile corespund cu cele din planul ce alăturăm.

luĭ *Constantin* (17) saŭ templul *Păciĭ*, templul *Venereĭ şi Romiĭ*, (18), ridicat de Adrian, prelungesc linia ruinilor d'a-lungul *Căiĭ Sacre* pînă aprópe de Coliseŭ.

Cînd privim *Forul* din partea opusă spectacolul e şi maĭ atrăgĕtor. D'asupra arculuĭ luĭ *Septimiu Sever* se ridică *Capitolul* încărcat aḑĭ de edificele epociĭ Renascereĭ, Capitolul, de şi a perdut fisionomia sa antică, complecteză însă fórte bine tabloul, şi liniile sale mărețe ajută închipuireĭ a reconstitui Roma din timpiĭ eĭ de glorie, cînd pe locul bisericeĭ *Ara-Coeli* se ridică templul luĭ *Joe Capitolin*, şi cînd nălțimile rîpeĭ Tarpeane era încununate de zidurile cetățueĭ Capitoluluĭ.

Acestea sunt ruinile maĭ importante din timpiĭ noştriĭ, împrejurul cărora se grupéză cele-lalte ruine; le însemnăm numaĭ de o cam dată pentru a mărgini cercul studiilor ce ne propunem a face asupră-le. In anticuitate istoria artelor se confundă cu istoria civilisațiuniĭ, căcĭ ele sunt adevĕrata expresie a stăriĭ de cultură a unuĭ popor: prin urmare, studiind monumentele romane, care port întipărită cu atîta putere, urma lor neperitóre, nu vom face alt de cît istoria arteĭ; şi vorbind de arte ne va fi cu neputință a nu cerceta care era geniul poporuluĭ în mijlocul căruia ele aŭ luat nascere şi s'aŭ desvoltat.

D. BERENDEIU.

MATERIAL

PENTRU

Un dicționar de termenĭ specialĭ intrebuințațĭ în arte şi construcțiunĭ

ACANT

(acanthus, ἄκανθος)

acanthe

Acantul este o planta erbacee, vivace şi renumita prin frumusețea sa. Ea creşte cu înlesnire în climele calde. Se cunóşte 12 soiurĭ de acant, numaĭ douĕ însă sunt abundente în Europa de sud. Foile acantuluĭ aŭ dat architecților din vechime cel maĭ frumos motiv de ornamentare şi decorațiune şi în special pentru capitelele corintiene.

Acantul sĕlbatec a fost cel maĭ des imitat de Grecĭ; întrebuințarea luĭ a fost aşa de rĕspîndită în architectura veche şi cea modernă că putem ḑice că este fóia ornamentală prin excelință.

Fig. 1. Stil grec primitiv.

Se maĭ dă de ordinar numele de *acant* la orĭ-ce foĭ ornamentale cu o configurație analogă precum este foile de varḑă, laur, măslin etc., pentru că sunt dispuse simetric ca foile de acant.

In special deosebim douĕ speciĭ de acant: *acantul spinos*, saŭ sălbatec ḑis şi *brîncă de urs* şi *acantul mlădios* fără spinĭ.

Intrebuințarea acantuluĭ în arte s'a făcut în Grecia veche pentru prima óră, de óre ce creşte în abondență în acéstă țară şi atrage atențiunea prin frumusețea foilor sale.

La început, *acantul spinos* saŭ *mlădios* era copiat direct după nutură; sculptura grécă ne dă cu o expresiune sinceră, caracterul formelor foi (fig. 1). Cîte o dată se vĕd şi exagerațiĭ, fie în forma marginilor ascuțite, carĭ daŭ acantuluĭ aparența de varḑă, fie printr'o rătunjire a danteluреĭ (fig. 2).

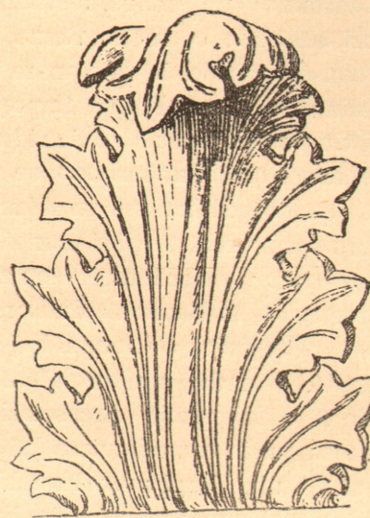

Fig. 2. Stil grec.

De abia în secolul al V-lea (in. I. C.) acantul ea în arte o importanță capitală, şi anume atuncĭ cînd celebrul sculptor Calimac, a făcut din el elementul principal al capiteluluĭ ḑis corintian. Efectul ce produce acantul grec, din epoca înfloritóre, nu se póte judeca de cît examinînd capitelurile şi florónele momentuluĭ luĭ Lysicrat de la Atena; din nenorocire acest edificiŭ este aşa de schilodit că, fórte cu greŭ se póte aprecia frumusețea acantelor. Pe Antefixe şi morminte, se vede adesea acantul întrebuințat sub forma de încovoeturĭ (rinceaux) şi lucrate cu o finețe excepțională. (fig. 3)

Fig. 3. Varietate de stil grec.

La Roma, acantul nu apare de cît după luarea Syracusiĭ, cînd sfărîmăturile anti-grece sosesc după invingătorĭ, ear în timpiĭ din urmă aĭ Republiceĭ 'l găsim deja în stare înfloritóre în decorațiunile architecturale. Cu tóte acestea n'a atins apogeul seŭ de cît numaĭ sub August şi primiĭ împărațĭ, cînd s'a dat cea maĭ mare desvoltare ordinuluĭ corintian.

In capitelurile templelor luĭ Jupiter Stator, în Pantheonul luĭ Agripa (fig. 4) în florónele cutiilor (caissous) templuluĭ luĭ Marte Resbunătorul, în frisele cu încovăeturĭ, cheĭ și console

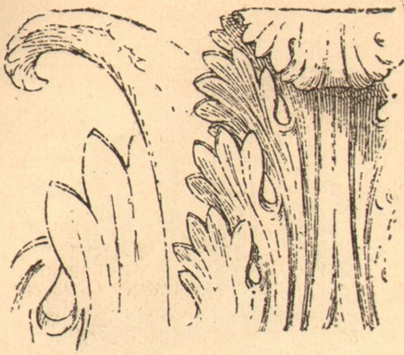

Fig. 4. Stil roman.

de la un mare numĕr de monumente romane (fig. 5) găsim acantul conservat cu o adevĕrată largheță de expresiune.

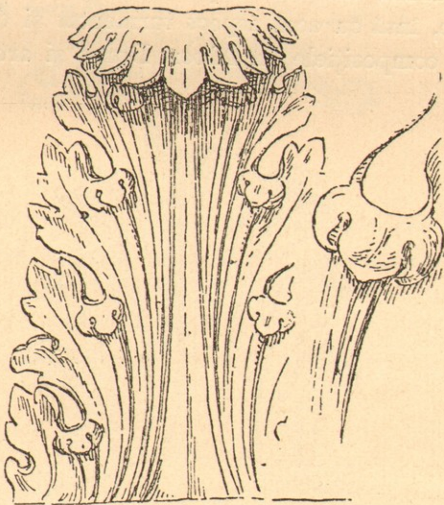

Fig. 5. Stil roman.

Pe la finele Imperiuluĭ roman, fóia de acant începe să se complice din ce în ce maĭ mult, depărtîndu-se de expresiunea sa naturală (fig. 6).

Un gen de acant mlădios fórte original, dar puțin întrebuin-

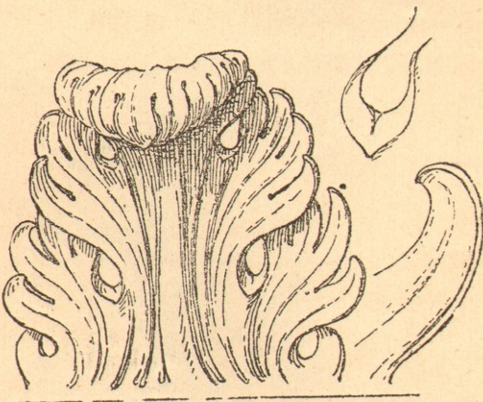

Fig. 6. Stil roman (decadere).

țat, se observa în óre-care monumente greco-romane: basilica Palestrina, templul Sibyleĭ la Tivoli și casele din Pompeĭ. Conturul retunjit și resfrînt al foiĭ, în felul verḑiĭ dulcĭ, constitue un tip lesne de recunoscut (fig. 7).

Se observă de asemenea că, în coloniele romane din Orient: la Palmyra, la Balbesk și în Asia Mică, acantul rĕmîne tot ascuțit și maĭ cu vine, urmînd tradițiunile Ionicĭ și a colonielor grece.

Epoca bizantină, cu tóte că s'a inspirat de formele existente pe solul grec, totuși a suferit influența Persieĭ, unde acantul se găsește în încoveturile (rinceaux) sassanide sub o formă con-

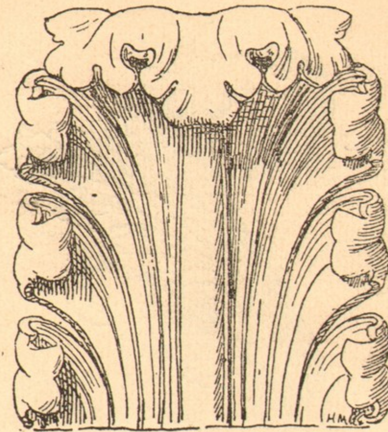
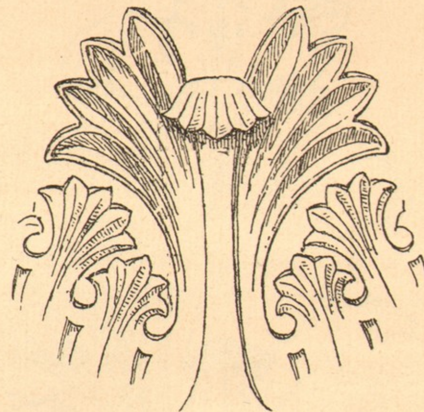

Fig. 7. Stil greco-roman.

fusă și chiar grosolană, dar cu base noĭ din puntul de vedere decorativ.

Modificările se efectuară într'un sens geometric, și elementele natureĭ dispărură din ce în ce maĭ mult. De și foarte variată de aspect, acantul bizantin, este tot-d'auna bățos și simetric; nervurile sunt maĭ mult gravate de cît sculptate, ear foile rĕ-

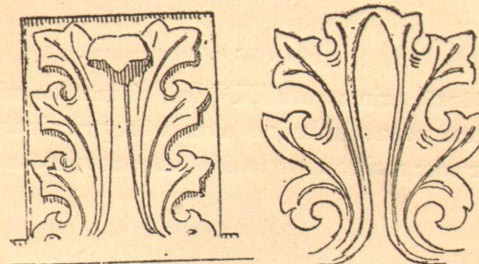

Fig. 8. Stil bizantin.

mîn turtite și fără formă. Cu tóte acestea, forma sa convențională se potrivește fórte bine cu decorațiunile architecturale în care par încrustate (fig. 8).

Sf. Sofia și bisericele greceștĭ din Constantinopole, bisericile bizantine din Italia și Sicilia, aŭ un aspect de o mare varietate. Acantul bizantin se ḑărește puțin în primele Moseheĭ arabe din Cordova și Damasc, pentru a dispare cu totul, cu tótă flora antică, în ornamentația musulmană.

In Europa, găsim acantul sub forma de copiĭ stingace și barbare, în monumentele galo-romane și lombarde din primele secole; perióda romană însă, făcînd să reînvieḑe tradițiunea bisantină, reproduse încă cîte-va bune specimene de acéstă plantă tirică.

Epoca gotică pare a desprețui rolul acantuluĭ, de aceia nu'l găsim în acéstă artă de cît fórte rar și maĭ mult din tradițiune.

Copia directă a flori locale pare a avea mult maĭ multă atracție pentru artiștiĭ epoceĭ, de cît să interpreteze o plantă necunoscută regiuneĭ. De abia prin secolul al XIV-lea, adică la începutul Renaștereĭ, găsim în Italia întrebuințarea bine înțelésă a acantuluĭ, păstrînd multă vreme o formă în care reînviadă accentele flóreĭ evuluĭ mediu (fig. 9).

Fig. 9. Stil italian (XIV secol).

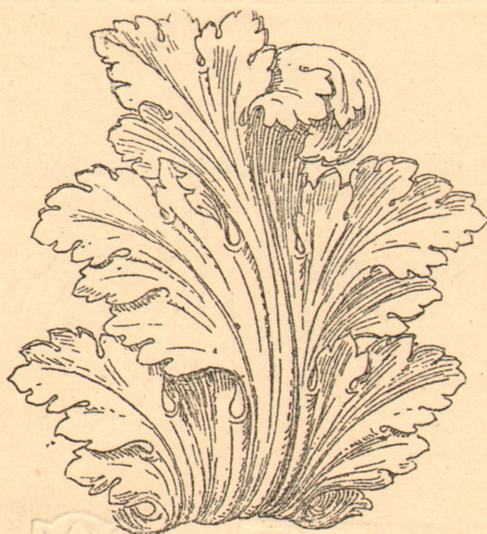

Fig. 10. Stil italian (Renaștere).

Indată însă, prin secolul XV-lea, și maĭ cu sémă în secolul al XVI-lea, acantul devine elementul principal și nedespărțit al tutulor compozițiunilor foióse, ca consecință a reîntórceriĭ la ordinele de architectură antică, readuse la favóre de Paladio și Vignol.

Fig. 11. Stil german (Renaștere).

Aspectul acantuluĭ Renașteriĭ italiene diferă puțin de cela al arteĭ romane, din epoca de înflorire, avînd tóte calitățile de fineța la cari se adaogă o eleganță și o supleță cu totul particulară (fig. 10).

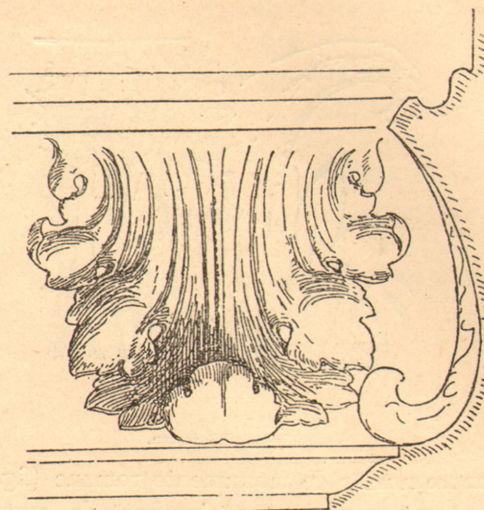

Fig. 12. Stil Frances (Renaștere).

In Germania, acantul va păstra maĭ mult timp amintirea artei gotice, însă cu acel aspect turmentat și deschiolat ce se observa în compozițiele luĭ Albert Durez și artiști Germanĭ, și care se póte observa în lambreclimurile foióse, superbe dar confuse, cari garnisesc armóriele germane (fig. 11).

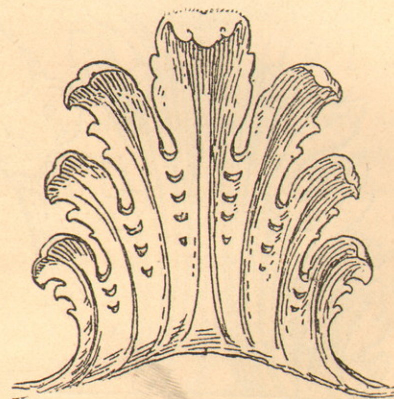

Fig. 13. Stil Ludovic XIII.

Fig. 14. Stil Ludovic X.V.

Acantul Renaștereĭ francese îl regăsim sub Ludovic XII, Francisc I și Henric II cu calități speciale : o mare fineță, un

modelat fórte liber, în care regăsim amintirea vie a flori evuluĭ mediu (fig. 12). Ast-fel, fără a avea calitățile arteĭ italiane, acantul frances este de un efect fórte atrăgător.

Sub ultimiĭ Valois și pînă la Ludovic XIII, acantul se modifica într'un sens convențional; conturul tinde a se apropia de acela al palmetelor și vinele sunt străpunse de găurĭ ca cartușele epoceĭ (fig. 13).

Cu venirea luĭ Ludovic al XIV-lea, acantul reia o solemnitate de aspect ce provócă copia, rěŭ tălmăcită, a sculpturilor

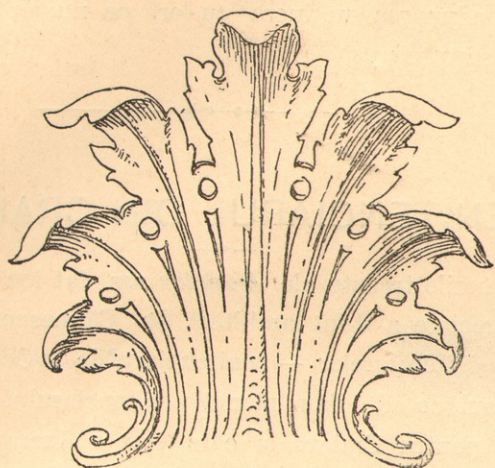

Fig. 15. Stil Regența.

romane. Cu tóte acestea, în architectură unde este adesea în joc, acantul apare ordonat șiclasic, în compositiele obiectelor ornamentale, însă ale luĭ Lepautre și în decorațiunea de artă, el e adesea greoiu și confus (fig. 14).

In timpul Regențiĭ, acantul devine maĭ fantesist, și cu tóte

Fig. 16. Stil Ludovic XV.

că fóia perde orĭ-ce amintire a planteĭ originale, totușĭ remîne de o formă plăcută și decorativă (fig. 15).

Sub Ludovic al XV-lea acantul suferă transformărĭ așa de marĭ că devine de necunoscut (fig. 16).

Epoca luĭ Ludovic al XVI, maĭ pe cale de simplicitate, adoptă un acant cu date clasice (fig. 17).

Republica și primul Imperiu ne aduce la acantul roman, făcut însă sec și bățos după cum era și arhitectura timpuluĭ.

De cîțĭ-va anĭ, acantul a perdut o parte din importanta sa în arte din causa concurențiĭ floriĭ orientale și din evul mediŭ, revenite în favóre, cu tóte acestea a rĕmas ca un tip de foil cele maĭ întrebuințate în artele decorative.

Abusul ce s'a făcut în tóte epocile de acant, se justifică nu nu-

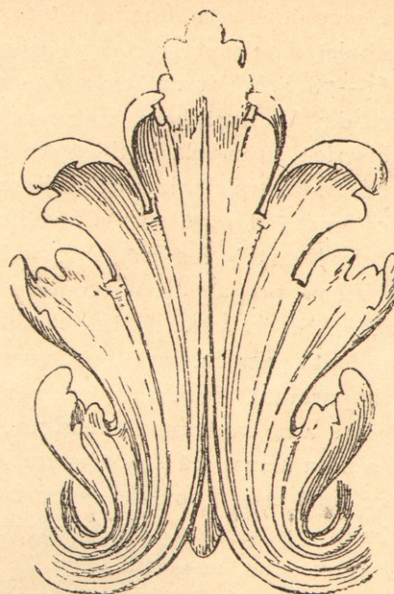

Fig. 17. Stil Ludovic XVI.

maĭ prin frumusețea planteĭ, dar prin natura sa mlădiósă, lăsîndu-se, fără a se diforma, la decorul formelor cele maĭ variate.

(*Bibliografie*: Bosc, Maxim și Laurian, Chabat, Planat, etc.)

NECROLOGIE

Friederich Schmidt

Intre architecțiĭ ceĭ marĭ contimporani, care au contribuit prin talentul lor la înfrumusețarea orașuluĭ Viena în special, și în general la desvoltarea arteĭ architecturale, a fost și Fr. Schmidt.

Activitatea acestuĭ artist a fost așa de întinsă, în decursul vięțiĭ sale, încît e greu a descri în o mică biografie, toate fasele prin care a trecut marele constructor.

Fr. Schmidt s'a născut la 22 Oct. 1825 în satul Frikenhofen din Würtemberg. Deja după terminarea școlilor secundare, el 'șĭ exprimă dorința de a se specializa în Constructiunĭ. Cele din'tâiĭ studiĭ pe acéstă cale, le face în Stuttgard între aniĭ 1838—43. Simțimântul luĭ romantic 'l atrăgea spre Colonia, ce conține monumente fórte importante din evíul mediu. Susținut fiind de recomandațiunĭ favorabile, se stabilește în Colonia și 'șĭ începe cariera, specializîndu-se mai cu seamă în artele ce se leagă cu Architectura, spre a avea o privire maĭ profundă. In adevĕr dacă 'l urmărim pe Schmidt în tot timpul stabilireĭ sale în Colonia, 'l putem admira ca pictor, desenator, conductor de lucrărĭ și în fine ca maistru. In această din urmă calitate, i se încredință direcțiunea restaurăriĭ catedraleĭ din Colonia. In anul 1850 Schmidt depune examenul cerut de Stat prin care e recunoscut în mod oficial ca maistru; ea maĭ în urm parte la maĭ multe concursurĭ, din care ese premiat, și astfel 'și crează un renume ce trece deja peste granițele Würtembergululĭ. In curând Austria 'l atrage în serviciul Statuluĭ numindu-l Profesor de Architectură la Academia din Milano. Șederea luĭ în acest oraș a fost de scurtă durată din cauza evenimentelor politice, cu toate acestea și aicĭ ca și în alte părțĭ recunoaștem talentul maistruluĭ în restaurarea bisericelor sf. Ambrozio, sf. Maria de la Orto în Veneția, iar în cele din urmă era ocupat cu facerea schițelor pentru transformarea piețiĭ catedrale și a fasadeĭ din Milano.

La 1859 Fr. Schmidt a fost transferat la Viena și care ora

el nu 'l maï părăsi pînă la mórte. Pe lîngă catedra de profesor ce o ocupa și aicï, fu însărcinat cu o mulțime de clădirï, care le termină spre deplina mulțumire a tuturor, și numit Architect al Catedraleï din Viena, pe care o restaură complectînd-o. De la 63—78 Schmidt maï construeşte Gimnasiul academic, Biserica din Weissgärbern, Biserica din Brigithenau și interesanta biserică cu cupolă gothică din Fünfhausen.

După cum vedem, multiplele lucrărï vorbesc de sine, și ar fi fost suficiente ca lucrărï de artă spre a face pe artistul nostru nemuritor. Destinul însă 'i reservă noi laudï,—în adevĕr la 1871, Comuna Viena pregătește un concurs monstru pentru Primăria de acolo. Și de astă dată Schmidt rĕmîne învingător în această luptă pacnică, care avu ca urmare încredițarea acesteï operă importantă, spre a fi executată de biruitorul concursuluï. Pentru a ne da seama de mărimea acesteï construcțiuni, e destul a nota numaï, că Primăria din Viena construită în stil gotic, are cincï etaje, ocupă o suprafață construită de 19592 m^2 înălțimea turnuluï de 98^m, întreaga clădire a costat 14 milióne și sa executat în piatră timp de 11 anï. Monumentul acesta este podoaba Vieneï, și drept recunoștință orașul a numit pe Schmidt Cetățean onorar.

Nu mult după terminarea Primărieï din Viena, adică la 23 Ian. 1891, murï lăsând doï copiï după dînsul.

Stîngerea vieţiï acestuï architect însemnat a pus tot orașul Viena în doliu, și convoiul în urma caruluï funebru semăna unuï cortegiŭ triumfal.

G. MANDREA

SOCIETATEA ARCHITECȚILOR ROMÎNI

Ședința Comitetuluï de la 28 Martie 1891

Au luat parte la întrunire toțï membriï comitetuluï. După ce s'a dat citire și s'a aprobat lista membrilor asociațï și societarï ce au cerut a fi înscris și anume :

Ca societarï.

D-niï N. Cucu, O. Benis, L. Negrescu și C. Marinescu, și

Ca asociațï

D-niï Pompilian și I. Georgescu, s'a hotărît ca o adunare generală să aibă loc la 15 Aprilie pentru votarea membrilor de maï sus și a membrilor onorarï ce se vor propune.

După o mică discuțiune asupra chestiuneï membrilor onorarï, s'a format lista ce trebue supusă adunăriï spre consultare.

Tot deodată s'a hotărît ca să se supue discuțiuneï adunăriï următórele chestiunï :

1) Inființarea uneï scolï de architectură,

2) Chestia consiliuluï technic,

3) Chestia localuluï societățiï.

Adunarea generală de la 15 Aprilie

Conform publicațiunilor făcute, în seara de 15 Aprilie, societatea s'a întrunit în localu Primăriï, dar numărul membrilor ne fiind suficient, conform statutelor, s'a hotărît o nouă adunare la 30 Aprilie orele 8½ seara tot în localul Primărieï.

Ordinea de dï a ședințeï de la 15 Aprilie se menține, afară de lista membrilor aderențï care se complectédă și anume:

Ca societar :

D. P. Popescu—Pașcan, inginer architect

Ca asociațï :

D. Velescu, inginer antrepenor

D. G. Dem. Mirea, pictor

D. I. Rosnoveanu, antreprenor.

In dïua de 15 Aprilie adunarea n'a fost în numĕr, din causă că mulțï din membri erau dușï la alegerï prin provincie.

La 30 adunarea va lucra cu orï ce numĕr de membri, conform statutelor.

PENITENCIARUL DIN CRAIOVA

In numerile trecute ale *Analelor* am dat loc uneï lucrărï fórte apreciate a d-luï architect Gr. Călinescu, șeful serviciuluï penitenciarelor — penitenciarul de la Ocnele marï—. In numĕrul de adï, dăm planul penitenciaruluï ce d-sa a proectat pentru Craiova și care este o lucrare fórte importantă din tóte puntele de vedere.

Imediat ce vom avea la disposiție tóte piesele ce compun proiectul, vom face o dare de sémă maï amĕnunțită.

PUBLICAREA DOCUMENTELOR RELATIVE LA MONUMENTELE ISTORICE

Se știe că de 17 anï s'a început la noï în țară studiarea și restaurarea monumentelor istorice, prin comisiunea înființată prin regulamentul de la 1874 precum și printr'un serviciu special de restaurărï, care a funcționat în permanență avînd la disposiție tóte mijlócele dorite.

Lucrările comisiuneï și acelea ale biurouluï de restaurări trebuind să se afle în possesia Ministeruluï Cultelor și Instrucțiuneï publice, și aceste lucrărï interesînd pe architecțï într'un înalt grad, Direcțiunea *Analelor Architectureï*, a făcut cuvenitul demers pentru a obține autorisația de a publica acele acte și dessene, dacă va bine voï să i le pue la disposiție.

Sperăm că Ministerul se va grăbi, un numaï a înlesni comunicarea acelor desene și acte, dar va da concursul sĕŭ material, pentru ca publicația să fie complect reușită, în interesul general al arteï și a artiștilor, carï așteaptă să cunóscă fructul uneï muncï de 17 anï și a unor enorme sacrificiï ce s'a făcut de stat.

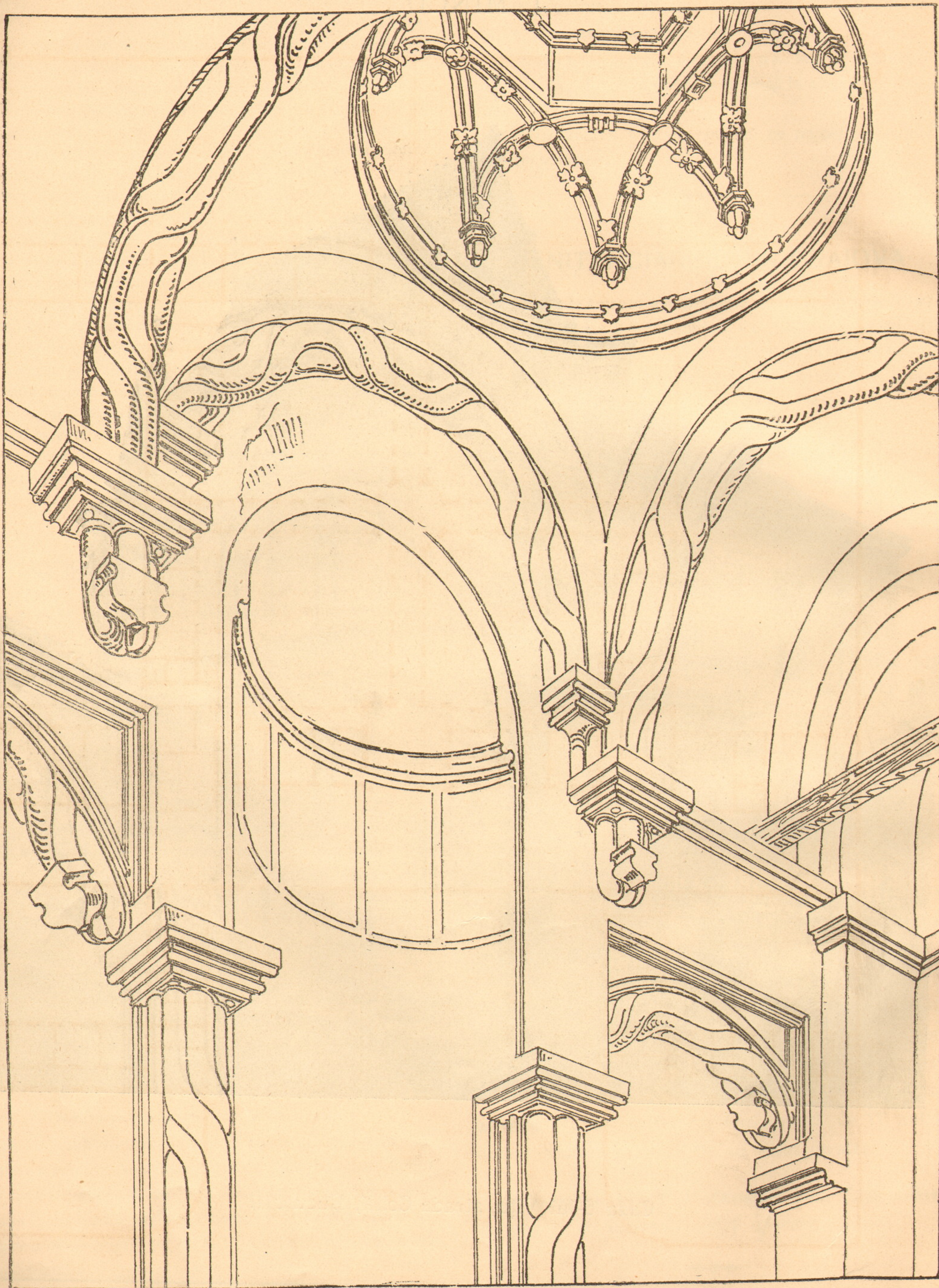
In numĕrul viitor al Analelor vom face o dare de seamă de mersul acesteï afacerï.

I. MINCU

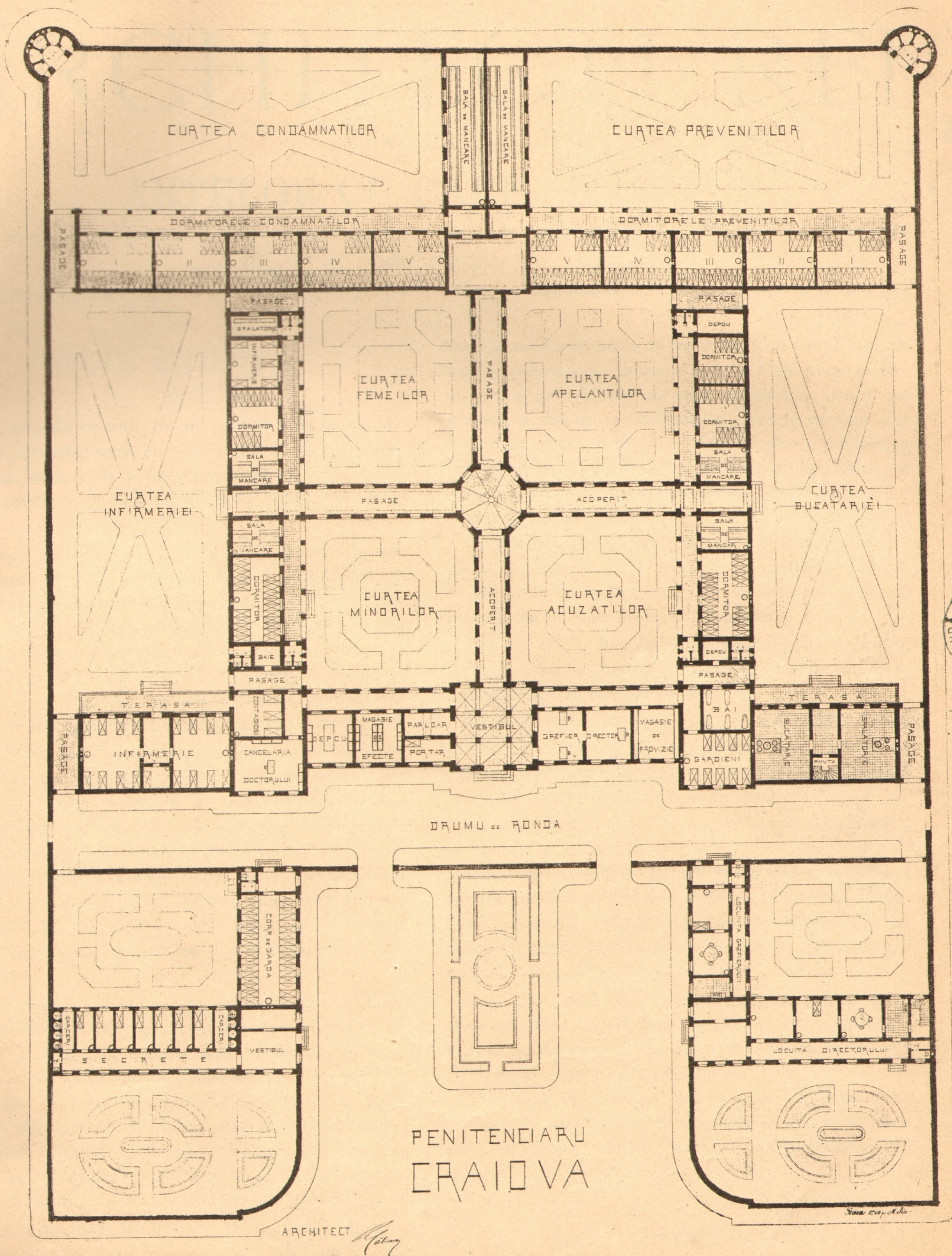
Casa d-luĭ Vițu, strada Colțiĭ, Bucurescĭ

Biserica Dragomirna (BUCOVINA)

DETALIU INTERIOR

CURTEA CONDAMNATILOR
SALA DE MANCARE
SALA DE MANCARE
CURTEA PREVENITILOR
DORMITORELE CONDAMNATILOR
DORMITORELE PREVENITILOR
PASAGE
I II III IV V
V IV III II I
PASAGE
PASAGE
SPALATORIE
INFIRMERIE
DORMITOR
SALA DE MANCARE
CURTEA FEMEILOR
PASAGE
CURTEA APELANTILOR
DEPOU
DORMITOR
DORMITOR
SALA DE MANCARE
CURTEA INFIRMERIEI
PASAGE
ACOPERIT
CURTEA BUCATARIEI
SALA DE MANCARE
DORMITOR
CURTEA MINORILOR
ACOPERIT
CURTEA ACUZATILOR
SALA DE MANCARE
DORMITOR
BAIE
DEPOU
PASAGE
PASAGE
TERASA
TERASA
PASAGE
INFIRMERIE
CONTAGIOSI
CANCELARIA DOCTORULUI
DEPOU
MAGASIE EFECTE
PARLOAR
PORTAR
VESTIBUL
GREFIER
DIRECTOR
MAGASIE DE PROVIZIE
BAI
GARDIENI
BUCATARIE
SPALATORIE
PASAGE
DRUMU DE RONDA
CORP DE GARDA
CARCERI
CARCERI
SECRETE
VESTIBUL
LOCUINTA GREFIERULUI
LOCUINTA DIRECTORULUI
PENITENCIARU
CRAIOVA
ARCHITECT